Jukio Misima

SADE MÁRKINÉ

André Pieyre de Mandiargues francia átdolgozása alapján

SZEREPLŐK:

RENÉE, Sade márkiné
MONTREUILNÉ, Renée anyja
ANNE-PROSPÈRE, Renée húga
SIMIANE BÁRÓNŐ
SAINT-FOND GRÓFNŐ
CHARLOTTE, szobalány

SZÍN: Párizs, Montreuilné szalonja.

I. felvonás: 1772 őszén
II. felvonás: 1778 nyárvégén
III. felvonás: 1790 tavaszán

ELSŐ FELVONÁS

SAINT-FOND *(lovaglókosztümben: indulatosan fel-alá jár, kezében lovaglóostort szorongat)* Különös módon fogadják itt az embert! Most járok először ebben a házban, s mintha most is csak azért hívtak volna ide, egyenesen a lovaglóleckémről, hogy megvárassanak.

SIMIANE Kérem, ne legyen túl szigorú Montreuilnéhez, még alig tért magához a vejével történt eset óta.

SAINT-FOND Csak nem akarja azt mondani, hogy még mindig nem tért magához a három hónappal ezelőtt történtek miatt?

SIMIANE Nem hinném, hogy az idő sokat enyhített volna bánatán. Gondolja meg, hogy egyetlenegyszer sem láttuk az eset óta.

SAINT-FOND Az eset... Az eset... Bárhol és bármikor ejtsünk róla szót a társalgás során, mindig ezzel vágjuk ki magunkat, egy kis szemhunyorítás meg egy cinkos mosoly kíséretében. Mondjuk ki már kereken. *(Suhint az ostorával. Simiane kezébe temeti az arcát.)* Erről volt szó és valamivel még ennél is többről!

SIMIANE Ezek a szörnyűségek, asszonyom... *(Keresztet vet.)*

SAINT-FOND Úgy, úgy, hányja csak a keresztet. Mi mást lehetne tenni az ilyen kínos ügyekkel szemben? De azért mindnyájunknak megvan a magunk kis magánértesülése a szóban forgó esetről. Feltehetően ön is tud róla egyet s mást, asszonyom... Nem mondaná el?

SIMIANE Én semmit sem tudok.

SAINT-FOND Most nem őszinte.

SIMIANE Donatien meg én gyermekkori barátok vagyunk. Nem kívánok másra emlékezni, csak a szép szőke fürtjeire, azokról a szörnyűségekről, amikről maga beszél, hallani sem akarok.

SAINT-FOND Ahogy óhajtja... Mivel azonban én most a lehető legpontosabb és legkimerítőbb részletekkel fogok szolgálni a mi esetünkről, amikhez hosszú és szorgos kutatás árán jutottam, fogadjon el tőlem egy tanácsot, asszonyom, és fogja be a fülét. *(Simiane tétovázik.)* A fülét... *(Suhint az ostorával.)* Na, mi lesz... Fogja csak be. *(Ostorával meglegyinti Simiane fülét, aki előbb elhárító mozdulatot tesz, de aztán engedelmeskedik.)* Így. Szóval, június 27-én, három hónappal ezelőtt, Donatien Alphonse François de Sade márki, Latour nevű lakája kíséretében Marseille-ben tartózkodott. Reggel Latour négy lányt vezetett be Mariette Borely házának negyedik emeleti szobájába. Ez utóbbi, Mariette, huszonhárom éves volt; a másik, Mariane nevű, tizennyolc; a további kettő, Marianette és Rose, egyformán húsz. Szükséges-e mondanom, hogy foglalkozásukra nézve mind a négyen szajhák? *(Simiane, anélkül, hogy kezét levenné a füléről, hátrahőköl és tágra nyitja a szemét.)* Amint látom, ön a szemével is hall...

Sade márki kékcsíkos, szürke kabátot viselt, narancssárga selyem mellénnyel és hasonló színű nadrággal; szőke fején tollas kalap; övében kard, kezében aranygombos sétapálca.

A szobában, ahol a lányok várakoztak, egy csomó aranypénzt markolt ki a zsebéből, közölve, hogy azzal fekszik le elsőnek, aki pontosan meg tudja mondani, hány Lajos-aranyat tart a kezében. Mariane lett a nyertes. Erre a másik hármat kiküldte a szobából, a bent maradó lakájnak azonban a márki azt parancsolta, hogy feküdjön le a lány mellé az ágyra. Egyik kezével a lányt kezdte korbácsolni *(Saint-Fond suhint az ostorával)*, miközben, mint bizonyára tudja, a másikkal a lakáj nemiszervét kezdte izgatni... Így *(Nagyot suhint ostorával a levegőbe.)*, meg így...

SIMIANE Szent isten! *(Keresztet vet és imát mormol.)*

SAINT-FOND Vesse csak a keresztet, asszonyom; vesse, ameddig jól esik. De a keresztvetés megakadályozza abban, hogy befogja a fülét. *(Simiane visszateszi a kezét a fülére.)* És tartsa eszében, hogy nem lehet egyszerre a fülünket is befogni meg imádkozni is. *(Simiane megadóan hallgatja.)*

Ekkor Donatien de Sade helyet cserélt a lakájjal és így szólt hozzá: „Márki úr..." saját magát pedig „Lafleur"-nek szólíttatta... Majd távozásra szólítva fel állítólagos gazdáját, aranyszegélyű ólomkristály szelencét mutatott a lánynak, amelyben ánizsos pasztillák voltak. „Ez majd megszabadít a szelektől, amik bántanak; ne félj, vegyél csak belőle, amennyi jólesik", mondta a szerencsétlen teremtésnek.

SIMIANE Szent isten!

SAINT-FOND A pasztillák valójában őrölt kőrisbogár-porból készült cukormázas afrodiziakumot tartalmaztak. Feltehetően ismeri ezeknek a hatását...

SIMIANE Honnan ismerném?

SAINT-FOND Alkalomadtán megkóstolhatta, és nem is tette volna roszszul... Mariane hét-nyolc szemet lenyelt ezekből a pasztillákból. Erre a márki...

SIMIANE Mit tett a márki?

SAINT-FOND Egy Lajos-aranyat ígért neki, feltéve, ha egy bizonyos dolgot enged csinálni magával.

SIMIANE Egy bizonyos dolgot?

SAINT-FOND Azt a bizonyosat, amelyre olykor talán ön sem átall gondolni. Mikor a nap egy kert közepén álló Vénusz-szoborral épp szemben kel fel, legelső aranysugara a két hófehér márványcombot szétválasztó kis résbe hatol. Nem mondaná meg nekem, Vénusz mely részén hatol be a legutolsó napsugár, mikor a nap, egy félfordulatot téve a kert körül, éppen leáldozóban van az erdő mögött?

SIMIANE *(rövid gondolkodás után)* Ó, ez a bűn, amelyet csak a démonok nyelvén lehet még kimondani is, és a máglyán végezni utána!

SAINT-FOND A dolog megtörténvén, Donatien Alphonse egy erősen vérfoltos, láthatóan sűrűn használt szíjostort vett elő, amelyből meggörbített tűk álltak ki, átadta a lánynak, és megparancsolta, hogy kezdje korbácsolni.

SIMIANE A lelkiismeret utolsó morzsája... Azt akarta, hogy a szenvedés kiűzze belőle az ördögöt.

SAINT-FOND A világért sem. Inkább a fájdalom bizonyos ismeretére akart szert tenni, amely a saját magunk szenvedése nyomán könnyebben átélhető, mint a másokra rákényszerített árán. Donatien de Sade-ban nem közönséges vágy él a bizonyosságra... Ezután Mariette-en volt a sor, őt szólították. A márki először levetkőztette a lányt és letérdepeltette az ágy lábához, majd könyörtelenül végigkorbácsolta egy gyökérseprűvel; ezután megparancsolta, hogy most a lány korbácsolja őt. Miközben a lány ezt cselekedte, Donatien késsel rótta az ütések számát a kandalló kéményére. Ily módon 215-ös, 179-es, 225-ös, 240-es sorozatokat jegyzett fel, ami mindent összevéve...

SIMIANE *(az ujjain számolja)* 859 korbácsütés.

SAINT-FOND A számok mindig is elbűvölték. A számok a világon minden egyébnél bizonyosabb dolgok. De ha a számokat a végtelenig növeljük, a fájdalom csodává változik.

SIMIANE Hogy is veheti a szájára itt a „csoda" szót?

SAINT-FOND Sade márki csodái csupán a minél behatóbb élményeken alapuló megbizonyosodások halmozódása nyomán nyilatkoznak meg. Ezeknek a csodáknak semmi közük azokhoz, amelyekre a lusták várakoznak. Marseille-ben, a többieket erőfeszítéseik megkétszerezésére ösztönözve, a márki úgy azonosult Mariette-tel és a lakájával, akár a tengeren sikló három sor evezős gálya a rabjaival. Fölöttük merő vér az ég, mert, ha elfeledtem volna említeni, még a kora reggeli óráknál tartottak.

SIMIANE Reggel egybefonódik az öröm, és a munka.

SAINT-FOND Vagy inkább az imával fonódik egybe a gyönyör, mivelhogy az emberek ebben az időben szoktak a templomba menni.

SIMIANE Jól vigyázzon, maga is a pokol útjait járja.

SAINT-FOND Köszönöm a figyelmeztetést. Mariette után Rose-t szólították. És megint a korbács, és megint a lakáj, és megint újabb kombinációk, akárcsak egy kártyajátékban. Majd pedig Marianette-et hívták, újabb pasztillák fogyasztása végett. A hajnali mise jajkiáltások és zokogások koncertjével ért véget, míg végül Sade márki elbocsájtotta a misézőket, hat ezüst livre-t nyújtva át mindegyiküknek.

SIMIANE Csakhogy egyszer vége lett!

SAINT-FOND A legkevésbé sem. A márki csak rövid pihenőt tartott, hogy előkészüljön a délutáni szeánszra.

SIMIANE A délutáni szeánszra!

SAINT-FOND Behúzta a zsalut a tengerre nyíló ablakon, és olyan tiszta,

mély álomba merült, mint egy kisgyerek, álomképektől mentes, ártatlan álomba. Mintha egy tisztára mosott tengerpart nedves homokjába temetkezett volna, amelyben majdnem megkövesült halak tetemei nyugszanak száraz algából és csigahéjból szőtt ágyon. Marseille júniusi napsütése beszűrődött a zsalukon és arany csíkokkal vonta be a márki ütemesen süllyedő és emelkedő mellkasán a hófehér bőrt.

SIMIANE És a délutáni szeánsz?

SAINT-FOND Várjon türelemmel, asszonyom. Délután, az újabb vadászatra induló lakáj felcsípett egy Marguerite nevezetű, huszonnégy esztendős utcalányt. Sade márki estefelé meglátogatta a lányt. Ezúttal elbocsátotta Latourt, és amint egyedül maradt a lánnyal, odakínálta neki a kristályszelencét.

SIMIANE A mérget tartalmazó pasztillákkal?

SAINT-FOND Nem mérget, csak afrodiziákumot tartalmazó . . .; a kettő közt van egy kis különbség. A lány lenyelt vagy fél tucatot. A márki arra kérte, vegyen belőle még, s aztán legszelídebb hangján afelől érdeklődött, nem fáj-e a hasa.

SIMIANE Csak nem óhajtotta az orvost játszani?

SAINT-FOND Nem éppen. Következett megint az a bizonyos dolog, aztán megint a korbács. Másnap hajnalban Donatien háromlovas hintón La Coste-ba távozott. A legtávolabbi gyanú sem merülvén fel benne arra nézvést, hogy a lányok, két nappal később, keresetet nyújtanak be ellene a királyi főügyésznél.

Belép Charlotte, a szobalány.

CHARLOTTE Madame de Montreuil elnézést kér a hölgyektől a várakozásért. Nyomban itt lesz.

SAINT-FOND Tolmácsolja neki elismerésem kifejezését a különös választásért, amely kettőnket, Madame de Simiane-t és engem összehozott itt nála.

CHARLOTTE Meglesz, asszonyom.

SAINT-FOND Egy szent asszony meg egy romlott nőszemély, az együttes vejeurának sem volna ellenére. Kérem adja át neki gratulációmat . . .

CHARLOTTE Meglesz, asszonyom. *(Zavartan indulni készül.)*

SAINT-FOND Ne szaladjon úgy, Charlotte. Mielőtt Madame de Montreuilhöz került volna, nálam szolgált, mindent tud az életemről, és arról is, hogy titokban az ördög női inkarnációjának tartanak. Az igazat megvallva, Sade márki korbácsa és pasztillái nélkül ugyan, de csinos kis aratást végeztem Cytherea hívei között, és Madame de Montreuil nem tévedett megítélésemben. Nincs még egy nő, gondolhatta magában, aki nálam jobban kiismerhetné magát a márki esetében. S miután a rossz hírem miatt hosszú ideig távol tartott köreitől, most kénytelen-kelletlen mégis értem küldetett.

SIMIANE Nem szabad hibáztatnia Madame de Montreuilt, ha most, erői fogytán, segítségül hív minket. Legyünk támaszai képességünk szerint, ön az erkölcstelenség hatalmával, én meg az erkölcsével, amelyet ön olyan nagylelkűen nekem tulajdonít.

Belép Mme de Montreuil.

MONTREUIL Megbocsájtanak-e nekem, amiért ilyen soká várakoztattam önöket, Saint-Fond asszonyom, Simiane-né asszonyom? Köszönöm, hogy eljöttek. *(Egy szempillantással elbocsátja Charlotte-ot, aztán Saint-Fond-néhoz fordul:)* Lovaglóórán volt, asszonyom . . .

SAINT-FOND A lovam megbokrosodott. Ami még sose fordult elő vele.

Hiába sarkantyúztam, hiába ostoroztam, a tűz csak nem akart lohadni a testében. Lovaglómesterem azt mondta, minden újabb szökkenésénél olyan voltam, akár egy amazon, a nyergem csillogó díszítményei közt.

MONTREUIL Az ön fékezhetetlen természete felbátorít arra, hogy nyíltan beszéljek. Senki se tudhatja, mit szenvedtem a családomba került megbokrosodott ló eltévelyedéseitől.

SAINT-FOND Az ön megbokrosodott lova telivér fajta, riasztóan sápadt arcszíne ellenére is. Egy kocsis vagy egy istállófiú jól megszorongatja nőstényét, aztán álomba zuhan. A telivér férfi gyönyöre nem ilyen egyszerű. Nem tudom, Sade márkiban nem a kivételes születés felelős-e a, megengedem, talán túlzásba vitt finomságokért, amelyek nélkül számára nem létezik gyönyör. A női test meztelenségének az ő szemében csak akkor van varázsa, ha az ősök vérével a pajzsok vasára rajzolt arabeszkre, erre a soha le nem törölhető rozsdára emlékezteti.

MONTREUIL Úgy gondolja, hogy az erkölcs a kocsisok és az istállófiúk jussa, az arisztokraták viszont felmentést nyertek alóla? Az arisztokrácia rossz viseletét soha nem érte olyan általános kritika, mint éppen manapság, mintha a mi osztályunk kötelessége lenne az erény példaképéül szolgálni.

SAINT-FOND Inkább arra a vélekedésre hajlanék, hogy a népnek elege van a rákényszerített erkölcsösségből, és ő is szíves örömest örvendene annak az erkölcstelenségnek, amely mindeddig a nemesség előjoga volt.

SIMIANE Hagyjuk a vitát. Ne engedjük elsikkadni összejövetelünk célját. *(Montreuil-höz:)* Tudom, hogy ön, asszonyom, éppoly nagy intelligenciával, mint amilyen kifogástalan erkölcsökkel rendelkezik, és soha semmit nem tett, ami miatt újjal mutathattak volna önre. Élénken el tudom képzelni az irtózást, amelyet annak az embernek botrányos tettei előtt érez, aki az isteni gondviselés kifürkészhetetlen akaratából az ön veje lett. Megmondhatná nekünk teljes nyíltsággal, mi nyomasztja úgy? Az ön terhe talán megkönnyebbülne tőle, az elhangzottakból pedig egyetlen szó se kerülne ki innen.

MONTREUIL Ajánlata igazán meghat, asszonyom. Nem félek bevallani önöknek, hogy akkoriban, amikor Donatien de Sade a lányomat feleségül vette, valósággal elbűvölt engem is. Igaz, kicsit szeleburdi volt, de micsoda mulatságos, micsoda szellemes férfiú! És Renée iránti szerelmében milyen elragadó is!

SAINT-FOND Ennek a frigynek, azonfelül, megvolt az az előnye is, hogy önt rokonságba hozta a királyi családdal.

MONTREUIL Nem tagadom, de mindenekelőtt mégis arra a bensőséges egyetértésre gondolok, mely a házasság kezdetén kialakult közöttük, mikor az eschauffouri kastélyban Donatien azzal szórakozott, hogy a saját színdarabjait eljátszassa velünk. Renée mellett nekem is megvolt a magam szerepe, és mindnyájan el voltunk ragadtatva.

SIMIANE Nem esik nehezemre, hogy higgyek önnek. A kis Donatien a világ legkedvesebb gyermeke volt. Egyszer, emlékszem, amikor a rózsakertben játszottunk, megszúrtam az ujjam egy tüskében, és sírva fakadtam. Donatien kedvesen és ügyesen kihúzta ujjamból a tüskét, és még ki is szívta a sebet.

SAINT-FOND Már akkor is kedvelte a vér ízét.

SIMIANE *(sértődötten)* Csak nem valamiféle vámpírnak képzeli Donatient?

SAINT-FOND A vámpírok, ahogy mondják, kezdetben szelídnek és kedvesnek mutatkoznak...

MONTREUIL Békesség, hölgyeim... Vejem jelenlegi erkölcsisége felől immár semmiféle illúziót nem táplálunk. Azóta megtudtam, hogy már a mézesheteik és a mi közös színházi előadásaink idején is gyakorta feljárt Párizsba, dolgai ürü-

gyén, ám a valóságban azért, hogy olyan hölgyekkel találkozzék, akik (hogy is mondjam?) foglalkozásukra nézve...

SAINT-FOND Használja nyugodtan a „szajha" kifejezést, amennyiben ezt szándékozik kifejezni.

MONTREUIL Ön minden gátlás nélkül fejezi ki magát, asszonyom. Egyszóval, Donatien ilyesféle foglalkozást űző hölgyekkel folytatott kicsapongást, de ez kezdetben nem jutott tudomásomra, s az igazság csak mintegy öt hónappal az esküvő után tárult fel előttem teljes szörnyűségében, mikor Sade márkit Vincennesben bebörtönözték. Az igazság egy részét igyekeztem Renée előtt titokban tartani, s ha, később, minden hatalmamban álló eszközt igénybe véve, kétheti fogvatartás után sikerült vejem szabadon bocsátását kieszközölnöm, ebben csakis a lányom iránti szeretet vezetett, s az a remény, hogy vejem végül is őszintén megbánja ifjúkori bűneit. Renée szerette és tisztelte Donatient. Nemsokára, fájdalom!, be kellett látnom, hogy egyáltalában nem „ifjúkori bűnökről" van szó.

SIMIANE Fájdalom!

MONTREUIL Az ezt követő kilenc esztendő alatt kemény küzdelmet folytattam azért, hogy megóvjam vejem családjának és a lányoménak jóhírét. Búcsút mondtam minden szórakozásnak. Eladósodtam, hogy megfizethessem a botrány árát. És mit gondolnak, miféle hálát tanúsított irántam Donatien családja? Apja, Sade gróf kezdettől fogva engesztelhetetlen haraggal viseltetett fia iránt, s még öt éve bekövetkezett halálakor sem enyhült meg. Donatien olyan őszinte fájdalommal siratta, amely valósággal meghatott. Néha olyan mélyről és olyan áradóan tör fel belőle a gyöngédség és a tisztaság, s olyan meggyőzően, hogy egy pillanatra megint visszatér a reményünk. De ez a mély forrás azonnal meg is zavarodik, és sose lehet tudni, mikor tisztul ki újra. Donatien anyja pedig, vajon ő mit tett a fiáért? Semmit. Tizenkét évvel ezelőtt kolostorba vonult, tökéletesen hideg teremtés, akiben a legcsekélyebb anyai érzés sem lakozik. Az egybekelés alkalmából egyetlen egy gyémántját sem áldozta volna fel.

Így hát mintegy én váltam dajkájává vagy őrzőjévé ennek a fékezhetetlen fiúnak, akitől a szülei szabadulni akartak, s mikor Donatien belebolondult egy Colette nevű színésznőbe, nekem kellett közébük zúdítani egy vödör vizet, hogy szétválasszam őket; mikor négy esztendeje, meggyűlt a baja az Arcueil-ügyben, megint csak én könyörögtem ki számára a király bocsánatát, héthónapi fogság után; egész vagyont tékozoltam el, hogy elhallgattassam a szállingózó híreket, amelyek messze túltettek a valóságon.

SIMIANE Mennyi is a valóság ebben az Arceuil-ügyben? *(Saint-Fond hevesen suhintgat az ostorával.)* Ah, vagy úgy! Sejthettem volna...

MONTREUIL *(Saint-Fond-hoz:)* Ön túl nagy ellenfél nekem, asszonyom... Mindent előre tud... Maga a tény, az erőszak, amelyet a márki egy koldus lányon követett el, akit a Victoires téren talált, majd fiákeron arcueil-i kis házába vitt, szót sem érdemel a marseille-i história mellett, csakhogy a lányom megtudta, és ekkor merült fel előtte teljes szörnyűségében annak a férfinak az igazi arca, aki a férje. S akibe mindennek ellenére még mindig szerelmes. Jámborságában mind a legutóbbi napokig türelemmel viselte megpróbáltatását. Ezúttal bekövetkezett a legrosszabb, ami bekövetkezhetett, de bármily kétségbeejtő helyzetben vagyunk is, a lányomért, és csakis őérte, még egyszer megkísérlem a lehetetlent, még egyszer, utoljára megpróbálom megmenteni Donatien de Sade-ot. De fájdalom! *(Sír.)* kardom kicsorbult, tegzem üres...

SAINT-FOND Ha emlékezetem nem csal, a Sade-ok címerében kétfejű sas látható. A márki sasa mindig magasba emeli mind a két fejét. Az egyik egy tizenket-

tedik század óta ismert család dicsőséges feje, a másik az átkozott része, amely mindannak a mélyén ott rejlik, amit az emberi történelem létrehozott. Ön, asszonyom, kilenc év óta nem szűnik meg azért küzdeni, hogy az utóbbit megsemmisítse az első javára. Hiábavaló küzdelem, amely eleve bukásra volt ítélve. Miért nem igyekezett inkább arra, hogy mind a két fejet megmentse, minthogy mind a kettő ugyanahhoz az egy testhez tartozik?

MONTREUIL Donatien egyszerűen beteg ember. Ha betegségét gyógyítjuk, s ugyanakkor mindent megteszünk, hogy elcsitítsuk a közvéleményt, nincs-e meg minden reményünk arra, hogy az isteni kegyelem akaratából visszanyerjük békénket és boldogságunkat? Velem együtt Renée is ezen a véleményen van.

SAINT-FOND A beteget vajmi nehéz meggyőzni arról, hogy, szükség esetén akarata ellenére is, kigyógyítsák egy olyan betegségből, amelyben örömét leli. Az efféle betegség, bármily gyűlöletes is a többiek előtt, rózsabokrot hajt annak a szívében, akit megtámadott.

MONTREUIL Magam is belátom, a tünetekre réges-régóta fel kellett volna figyelnünk. A baj gyümölcsei mára már csordultig teltek méreggel. Ha még zsenge és zöld korukban leszakítottam volna őket az ágról...

SAINT-FOND Akkor a nemes fát is megölte volna. Vérbélű gyümölcsök voltak ezek, és nedvük a márki vére volt. Kérem, hallgasson meg, asszonyom, mert erkölcstelenség dolgában tekintélynek számítok, és szeretném, ha ismerné véleményemet arról, ami az ön bajának tárgyát képezi.

Ên a Vétket eleve valami rendezett, minden szükségessel felszerelt magánbirtoknak tekintettem. Pásztorkunyhók, szélmalmok, tavak és patakok, igen, de a bájos díszlet mögött kéntől lángoló kráterek, fenevadaktól nyüzsgő erdők, sivatag földek, kiszáradt kutak is... Megért engem? Ezt a hatalmas birtokot a születésünkkel együtt kaptuk az ég adományaként, és bármilyen különös élményekre tegyünk is szert benne, semmi olyannal nem találkozhatunk, ami eleve ne foglaltatott volna határai között.

Gyerekként, majd serdülőként — tudom, mit mondok, hiszen személyes tapasztalatból beszélek — fordítva tartottuk a szemünkhöz a messzelátót *(ostorát úgy emeli a szeméhez, mint egy messzelátót)*, amelyet a család és a társadalom kínált a világ szemléletére. Így, a gyermekded és tisztességes nevelés elvei felől nézve, a gyermek környezetének kecses kicsinységét pillantja meg lornyonján keresztül, és örvend annak a szép és ártalmatlan területnek, amelyben élnie adatik. Mire kicsit idősebb lesz, másra se gondol, minthogy kis gyepét kicsit nagyobbra növessze, még több virágot ültessen kis kertjébe, és legalább olyan jól éljen, mint a szomszédja, ha nem jobban. Megokosodott.

Amíg el nem érkezik az a pillanat, amikor egyszerre felfedezi, hogy becsapódott és becsapták. Rájön, hogy meg kell fordítani a messzelátót, a keskenyebb feléhez kell tapasztani a szemet, a jó oldalhoz, úgy pillanthatja meg a valódi világot. Hogy Sade márki mikor érkezett el ehhez a felfedezéshez, nem tudhatom. De azt hiszem, akkor nyíltak szemei a kráterekből és az erdei vadak vörös torkából lövellő kénes lángokra. És felismerte, hogy a birtok, amely néki adatott, határtalan és kimeríthetetlen.

Így aztán megkockáztatom azt a gondolatot, hogy soha, semmin nem lepődött meg többé. Teljesen természetesnek találta azt, ami Marseille-ben történt, ugyanolyan természetesnek, mint a gyerek, hogy kitépje egy lepke szárnyait.

MONTREUIL Félek, asszonyom, semmit sem értettem mindabból, amit elmondott. Csak vergődtem és hánykolódtam, ide-oda, azt se tudtam, hová legyek. Az egyetlen dolog, ami az én megértésemmel találkozhat, az a becsület.

El sem tudja képzelni, mennyire hiábavalónak bizonyult minden eddigi erőfeszítésem. Az aix-i parlament fővesztésre ítélte Sade márkit, minekutána testét máglyára kellett volna vetni, és hamvait szétszórni a szelekbe. A vádlottat, aki ismeretlen helyre szökött, távollétében, in effigie, múlt hónap tizenkettedikén elégették Aix főterén. Párizsban, ahol akkor tartózkodtam, úgy éreztem, mintha látnám, ahogy a lángok elérik lányom férjének szőke fürtjeit és behízelgő mosolyát, mintha hallanám a nép tetszésnyilvánítását...

SIMIANE A pokol lángjai leköltöztek a földre.

SAINT-FOND „Rőzsét a máglyára!" „Lobogjon a láng!", kiáltozhatott a tömeg. A máglyát semmi sem táplálja jobban, mint a nép irigysége a számára tilalmas vétkek iránt.

MONTREUIL „Rőzsét a máglyára!" És mit teszünk majd akkor, ha ez a kiáltás netán idáig is elhat? Rebesgették, hogy a csőcselék a lányom nevét is kiáltozta, sőt az enyémet is.

SIMIANE „Rőzsét a máglyára!" Talán a megtisztulás tüze volt az. Talán a márki minden bűne feloldoztatott, mikor képmásának hamvait szétszórták.

SAINT-FOND „Rőzsét a máglyára!" A lángok szíjai jó keményen végigkorbácsolhatták hófehér arcát, szőke fürtjeit. Kétszáztizenöt... Százhetvenkilenc... A képmása biztosan mosolygósabb lett, jeges gyönyöre annyira szomjazott a tűzre.

MONTREUIL Nagyon kérem, legyen rám tekintettel. Itt egymást érik a rossz hírek. Vejemnek nyoma veszett. Lányom könnyek közt ül La Coste-ban, kisebbik lányom pedig, az istenfélő Anne-Prospère de Launay, akinek segítségére oly nagy szükségem lett volna, elutazott, hogy menedéket keressen a gonosz által vetett sötét árnyak elől, amelyek sehogy sem akarnak tágítani családunktól... Vajon ezen az utazáson, egy útitárssal az oldalán, felleli-e azt a nyugalmat, amelyre mindnyájunknak oly nagy szüksége van? Én pedig magamra maradtam, szövetségesek nélkül; terveim kudarcba fulladnak; már egészen belerekedtem, annyit fohászkodtam az Éghez! *(Sír.)*

SIMIANE Nyerje vissza a bátorságát, asszonyom. Tudom, mit vár az én áhítatos lelkemtől. Holnap, kora reggel felkeresem Philippe bíboros urat, aki szerencsére éppen Párizsban tartózkodik, és könyörögni fogok nála, járjon közben a Szent Atyánál, hogy részesítse vejét a feloldozás kegyelmében.

MONTREUIL Mivel is fejezhetném ki önnek hálámat? Óhajom valóban ez volt, de zavaromban nem találtam szavakat a kifejezésére. Határtalan a jósága, asszonyom.

SAINT-FOND Madame de Simiane-nal nem versenghetek. A nagylelkűség nem tartozik erényeim közé, sem az igazságosság, sem a becsület; de én is megteszem, ami tőlem telik, nem annyira azért, hogy önön segítsek, mint inkább a márkinak teendő szolgálat kedvéért. Volt ágyastársaim segítségével egészen Maupeou kancellárig elmegyek, aki állítólag a megtestesült erény, és minden kurtizántehetségemet latba vetem, hogy elérjem nála a provence-i parlament határozatának eltörlését. Nem ezt óhajtotta kérni tőlem, mikor meghívott magához? Nem arra a szolgálatra gondolt, amit a testem hozhat önnek?

MONTREUIL Soha hasonló gondolat, asszonyom...

SAINT-FOND *(nevet)* Ne szabadkozzék... Szándéka, hogy erényes célokra akarja felhasználni a bűnt, egyenesen csodálatra méltó, és csak becsülni tudom, amiért fogalma van róla, hogy semmi sincs a világon, ami valamire ne lenne jó. Sade márki maga is...

MONTREUIL Szóval segíteni fog. Számíthatok rá.

SAINT-FOND Minden bizonnyal!

MONTREUIL Fogadja előre is köszönetemet. Kész lettem volna a szoknyája szegélyébe kapaszkodva könyörögni, ha arra kerül a sor. Köszönöm.

SAINT-FOND Kell-e még egyszer mondanom, hogy az ön részéről semmiféle köszönetre nem tartok számot?

Belép Charlotte.

CHARLOTTE Bocsánat, asszonyom.

MONTREUIL Mi történt?

CHARLOTTE *(habozik)* Hát... csak...

MONTREUIL Beszéljen. A hölgyek előtt nincs titkom. Különben sincs erőm ahhoz, hogy odamenjek és meghallgassam.

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL Beszéljen már.

CHARLOTTE Sade márkiné e pillanatban érkezett.

MONTREUIL A márkiné... *(Általános megrökönyödés. A két vendég egymásra néz.)* Mi szél hozhatta ide La Coste-ból, minden értesítés nélkül, nem értem... Vezesse be.

CHARLOTTE Igenis, asszonyom. *(El.)*

Renée, Sade márkiné belép.

MONTREUIL Renée!

RENÉE Anyám!

Átölelik egymást.

MONTREUIL Boldog vagyok, Renée. Már óhajtottam érkezését.

RENÉE Én pedig másra se gondoltam, csak anyámra. Végül is nem volt mit tennem, magamnak is váratlanul, elindultam. La Coste-ban folytonosan esett, képzelheti, hogy éltem ott. Ha kitettem a lábamat, mindenütt csak gyűlölködő tekintet és pusmogás fogadott. Bent a házban egyedül voltam reggeltől estig; éjszaka fáklyalángok futkostak a falakon, denevérek csapongtak, baglyok huhogtak. Ó, látnom kellett anyámat, hogy őszintén beszélhessünk, ha csak egy pillanatra is. Ha tudná, hogy hajszoltattam a lovakat Párizsig...

MONTREUIL Megértem, Renée; annál is inkább, mert én sem éreztem magam kevésbé egyedül. Néha majd megbolondultam magányomban, arra gondolva, mi lehet az én szegény leányommal. De még be sem mutattam. Saint-Fond grófnőt még nem ismeri... A lányom, Renée de Sade.

RENÉE Asszonyom... Önt megismerem, Simiane-né asszony, de hol vannak már régi szép találkozásaink...

SIMIANE Milyen gyötrelmeken kellett keresztül mennie!

MONTREUIL Két barátnénk kész segítő kezet nyújtani nekünk, általuk olyan védelemben lesz részünk, mintha egész testőrség vigyázna ránk. Kérem, maga is fejezze ki előttük köszönetét.

RENÉE Meg is teszem, őszintén és feltétlenül. Nincs más fegyverem, csak amit önöktől kaphatok.

SIMIANE Szót sem érdemel. Az én boldogságom a mások szolgálata. Már holnap eljárok az ügyében.

SAINT-FOND Most már ideje, hogy elbúcsúzzunk.

SIMIANE Minden bizonnyal.

MONTREUIL Sorsunk az önök kezében van.

RENÉE Bármit tesznek, számunkra csak jótétemény lehet. Vajha sikerrel járhatnának!

SAINT-FOND Merhetném-e, mielőtt távozom, még egy kérdéssel zaklatni önt, Sade márkiné? Tudatában vagyok, hogy első találkozásunk alkalmával kissé különösnek fogja találni; de hát én már olyan vagyok, nem tudok ellenállni a kérdezősködésnek. Ilyen a természetem.

RENÉE Miről volna szó?

SAINT-FOND Édesanyja hosszan beszélt nekünk a márkiról, s én magam is a szállongó híreknél kimerítőbb és alaposabb értesüléseket szereztem róla. Nem bántódik meg, ha kimondom, hogy ön és családja ezentúl ki van téve minden kíváncsi szemnek, s mintha nem fedné más, csak egy átlátszó fátyolszövet. Nemde, nincs olyan kérdés, ami önt még meglepheti?

RENÉE Ez az igazság.

SAINT-FOND Kérdéseim elképzelhetetlenek volnának a pallérozott társaság keretei között, de ön úgy fogja meghallgatni és úgy fog válaszolni rájuk, olyan egyszerűen, mintha csak a szőlő műveléséről vagy a trágyázásról faggatnám. Vagy tévednék?

RENÉE A legkevésbé sem.

SAINT-FOND Az én véleményem az, hogy Sade márki esetében a gyöngédség visszavonhatatlanul átalakult kegyetlenséggé, s a márki már semmilyen valódi vonzalomnak nem adhatja át magát, nem mutathatja ki szíve szelídségét, csak ha korbácsot használ és gonosz pasztillákat kínálgat. De magával, magával hogy áll a dolog?

RENÉE Már megbocsájt...

SIMIANE Saint-Fond asszonyom valóban túlzásba esik...

SAINT-FOND Magával hogy bánik?

RENÉE Ha egyszerűen azt felelem, hogy gyöngéden, ön ebben a gyöngédségben is a kegyetlenséget fogja keresni, ha pedig azt mondom, hogy olykor, igen, kegyetlen is tud lenni...

SAINT-FOND Igazán meglep... Ön ámulatba ejt!

RENÉE Csak ennyit felelek tehát: Donatien Alphonse a férjem. Akként szeret, ahogy a hitves szereti hitvesét. Ha netán kedve támad megtekinteni hitvesi ágyunkat, szívesen megmutatom, semmi olyat nem fog rajta találni, ami felől a titoktartását kellene kérnem.

SAINT-FOND Ön nemcsak ámulatba ejt, egyenesen elképeszt, asszonyom. Egy ilyen, minden szempontból magasabb rendű pár könnyűszerrel nélkülözheti a gyöngédséget.

RENÉE Meg a kegyetlenséget is, minthogy ön ez iránt érdeklődik.

SIMIANE Induljunk! Most már igazán itt az ideje a távozásnak.

SAINT-FOND Legfőbb ideje. Bocsánat, ha netán alkalmatlankodtunk.

MONTREUIL Épp ellenkezőleg. Mélységesen lekötelezték a szívünket.

Saint-Fond és Simiane távozik

RENÉE Végre!

MONTREUIL Nemes magatartása sérthetetlenné tette magát. Még sose voltam ilyen büszke a lányomra. De ilyen viperát, mint az a nő! Ha meggondolom, hogy a segítségét kellett kérnem!

RENÉE El voltam készülve ilyesmire; ne is beszéljünk róla, anyám. De komolyan hiszi, hogy ez a két nő segítségünkre lesz, és valóban minden tőlük telhetőt megtesznek férjem kiszabadítására?

MONTREUIL Legalábbis mind a kettő megígérte.

RENÉE Áldott legyen érte az ég és anyám. Megérte a fáradságot, hogy Párizsig utazzak postakocsival, ha ilyen jó hírt hallhatok, és legalább egy csepp reményt meríthetek újra az én szerencsétlen Donatienem sorsa iránt.

MONTREUIL Mintha az imént azt mondta volna, hogy engem kívánt látni, azért hajszoltatta... úgy a lovakat *(Hanyagul.)* Egyébként Donatien most hol tartózkodik?

RENÉE *(ártatlan arccal)* Honnan tudnám?

MONTREUIL Bizonyos, hogy nem tud felőle semmit? Lehetséges, hogy senkinek, még a feleségének se szólt volna egy szót se arról, hová készült?

RENÉE Ha tudomásom volna róla, nehéz volna a tudatlant játszanom a kíváncsiskodók előtt. Biztonsága érdekében jobbnak látszott, ha én se tudok semmit. Nekem pedig az ő biztonsága mindennél fontosabb a világon.

MONTREUIL Önnél odaadóbb hitvest! Nevelésem milyen szép gyümölcsöt termett, eszményeim milyen beteljesülését! Miért is kellett ilyen férjre akadnia?

RENÉE Anyám maga választotta számomra, és nem arra tanított-e, hogy a feleség hűsége nem függ a férj erényeitől?

MONTREUIL Kétségkívül; de mindennek van határa.

RENÉE Ha férjem vétke túllépett minden határt, az én hűségemnek is minden határt túl kell lépnie.

MONTREUIL A szívem szakad, látva ezt a példátlan türelmet. Eszembe jut, milyen boldog gyerek volt, és mostani szerencsétlensége csak annál jobban gyötör. Apja mégiscsak az Adóügyi Semmitőszék tiszteletbeli elnöke volt, s ha nem is tartoztunk a törzsökös nemesség legfelső köreibe, vagyonunk mellett a Sade-oké egyenesen nyomorúságosnak mondható... Annyi gonddal neveltük, s maga annyi szépségről, bájról és tudásról tett tanúságot, hogy méltán lehetett volna királyné is. Érdeme szerint örökös boldogság illette volna meg. E helyett pedig – fájdalom, nagyon is tudom, mennyi benne az én részem – egy olyan gyalázatos együttélésre kényszerült, hogy úgy beszélnek róla, mint Perszephoné elrablásáról, akit virágszedés közben ragadtak el, hogy egyszeriben az Alvilág királyának ágyában találja magát. Megboldogult apja meg én oly tiszteletre méltó életet folytattunk, hogy velünk kapcsolatban soha a legcsekélyebb megszólásnak se lehetett helye. Milyen átok folytán zuhanhatott ön ebbe a feneketlen szerencsétlenségbe?

RENÉE Örülnék, ha nem emlegetne folyton szerencsétlenséget. Ki nem állhatom ezt a szót. Különben sem vagyok leprás, aki az útszélen nyújtogatja a markát.

MONTREUIL Igaza van, lányom, s inkább nekem kellene panaszolnom a szerencsétlenséget, amelyet maga zúdított ránk. Én mindig csak a maga javát akartam, s mindig azt tettem, amit kívánt. Azt kérte, mentsük meg a férjét, s én odáig süllyedtem, hogy idegenek segítségéért kolduljak, akiket megvetek, ön is tanúja lehetett az imént, ha nem is mindennek... És mégis... De minthogy megtisztelt ezzel a váratlan látogatással, nem tehetem, hogy ki ne mondjam, ami a szívemen fekszik: hagyja el Donatient, haladéktalanul és véglegesen. Nem érdekel a rokonsága sem a királyi házzal.

RENÉE Isten nem bocsátja meg a válást.

MONTREUIL Legalább szakítson vele. Vessen véget az egésznek, minél előbb, és minél nyíltabban. Valóban, ha Isten tiltja a formális válást, bizonyára azt akarja,

hogy megőrizzük rokoni kapcsolatunkat a Bourbonokkal, de közben lehetővé teszi legalább, hogy távol éljen gyalázatos férjétől, és megszabaduljon balsorsától.

RENÉE *(pillanatnyi szünet után.)* Nem, anyám. Egyáltalán nem áll szándékomban elválni Donatientől, sem ilyen, sem amolyan formában.

MONTREUIL De hát miért? Honnan magában ez a csökönyösség, hogy azt ne mondjam, eltévelyedés? Talán gőgből? Vagy a szóbeszédtől fél? Nem tudom elhinni, hogy érzelmileg még mindig kötődnék ehhez az emberhez.

RENÉE „Érzelmileg" talán nem a legmegfelelőbb szó. De nem vagyok gőgös, nem félek a megszólástól, és nem hiszem, hogy eltévelyedett volnék. Akárhogy fejezem is ki magam, félek, hogy sohase leszek képes megértetni magamat anyámmal. Nézze csak, anyám, Donatien legutóbbi ügyének megvolt az az előnye, hogy egyértelműen feltárta előttem magatartását, vágyait, és azt, hogy a kép, amelyet a világ formált róla, menyire hamis. Hosszú, álmatlan éjeket töltöttem La Coste-ban; ezeken mást se tettem, mint visszaidéztem magamnak, s újra meg újra átgondoltam egész életünket, a házasságkötésünk óta.

Most már minden, de minden világos előttem. A legparányibb szétszórt emlék is hirtelen felfűződik, mint egy nyakláncra. Egy vérszínű drágakövekből fűzött nyakláncra. Igen, mint a rubintok...

Emlékszem például, hogy nászutunkról hazatérőben, Normandiában, Donatien megállíttatta a kocsit egy liliomültetvény mellett, azt parancsolta, verjenek csapra egy vörös boros hordót és öntözzék meg vele a virágokat, mint mondta, azért, hogy megrészegedjenek. És elbűvölten nézte a hófehér és arany szirmokat, ahogy csöpögött róluk a vörös bor! S az egyik első alkalommal, mikor La Coste-ban sétáltunk, elmenve a csőszkunyhó mellett, ahol szalmával összekötözött rőzsekötegek álltak, „milyen gyönyörű volna", mondta nekem, „ha e tüzelőnek való csúf fa helyett aranyszállal összekötött hófehér nyírfaágakat látnánk!". Vagy, ahogy, ugyancsak La Coste-ban, vadászatból hazatérőben, puszta kézzel kitépte előttem egy frissen lőtt nyulacska kis szívét, és révült mosollyal mondta, hogy a szerelemben minden szív ilyen, férfié, nőé, nyúlé egyaránt! Akkoriban nem láttam ebben mást, mint a képzelet és szeszély játékait. Ma mindez rendszerré áll össze, amelyben minden összefügg. Így alakult ki bennem a majdnem irracionális kép a durván csiszolt rubintokról, melyeket titokzatos szál fűz emlékezetem láncává, e kinccsé, amelyet nem szabad többé elvesztenem, ha hosszú idő után, végre sikerült újra összefűznöm, mikor az eredeti szál már elszakadva, szétszórta a gyöngyöket.

MONTREUIL Azt akarja mondani, hogy ez a végzete?

RENÉE Nem, ez nem végzet.

MONTREUIL De hisz a rubintok, amelyekről beszél, Donatientől valók, nem magától.

RENÉE Ajándékok.

MONTREUIL Gőgjében és képzelgésében képes elveszejteni magát.

RENÉE Láthatja, igazam volt, amikor azt mondtam, hogy úgysem értethetem meg magamat anyámmal soha. Próbáljam meg még egyszer? Most már megismertem az igazságot. Hűségem mindenestül erre az ismeretre épül. Megérti ön, amit Donatien de Sade felesége mond magának?

MONTREUIL Korbács, korbács és mérgezett pasztillák, ez itt az igazság. Szégyen és gyalázat, semmi több.

RENÉE Anyám nem az igazságot látja, csak a látszatot. Mint bárki más, akár a dögre szálló legyek raja, mihelyt kitör valami botrány, aztán otthagyják a dögöt és gyalázatot, szégyent vagy más hasonlót emlegetve, feljegyzik a naplójukba, ami éppen eszükbe jut. Én nem erről a látszatismeretről beszélek. Szembekerültem valamivel,

aminek nincs neve, és megnevezhetetlen. Természetesen, mi sem lenne könnyebb, mint megszabadulni a férjemtől, azzal, hogy szörnyetegnek tekintem őt, saját magamat meg éppoly normálisnak, és semmivel sem gáncsolhatóbbnak, mint bármely más asszony.

MONTREUIL Ez nem is kérdés. Donatien valóban szörnyeteg. Tettei minden értelmes ember számára érthetetlenek, és maga, elhiheti nekem, szörnyen meg fogja szenvedni, ha mindenáron meg akarja érteni őket.

RENÉE Ha a férjem valóban szörnyeteg volna, én magam sem lehetnék jóravaló, józan, és megbízható asszony.

MONTREUIL Csak nem azt akarja mondani, Renée, hogy ön is...

RENÉE Nyugodjon meg, anyám. Éppoly rendhagyó elképzelésekre ragadtatja magát, mint Madame de Saint-Fond. Csak azt akartam mondani, hogyha férjem a bűn szörnyetege, nekem a hűség szörnyetegévé kell válnom. Hányszor mondjam önnek, hogy valami olyannal élek szemtől szemben, aminek nincs neve? A többség számára Donatien de Sade valaki, aki mindenféle bűnt követett el; az én számomra bűnei és személye elválaszthatatlanok egymástól, mint ahogy őrjöngése és bája, kegyetlensége és kedvessége is. Ujjai, amelyek korbácsot csattogtatnak a prostituáltak testén, ugyanazok, amelyek lefejtették vállamról a hálóingem selymét. A teste mindenütt ugyanaz a test, nemes ajkaitól, szép szőke fürtjeitől kezdve a szajhák korbácsától felvérzett derekáig.

MONTREUIL Csak saját magát alacsonyítja le, ha összekeveri azt ami szent, azzal, ami ocsmány. Maga született Montreuil lány. Semmi közös nem lehet maga és a marseille-i örömlányok között. Úgy is mint az anyja, visszataszítónak találom azokat a képzelgéseket, amelyekkel igazolni akarja magát.

RENÉE Még most sem akar megérteni. Soha nem értett semmit, de semmit, akkor sem, amikor minden erejével és eszével segítségemre sietett férjem érdekében. Számomra Donatien egyfajta zene is, egyetlen témára, amely hol bájos és lágy, hol meg korbácsütések kemény ritmusát dobolja. Nem tudom, tiszteletből vagy megvetésből tette-e, hogy velem eddig nem hallatta a csattanásokat. De legutóbbi tapasztalatomból azt a tanulságot szűrtem le, hogy a feleség hűsége nem valami fizetség a férj olykor-olykor tanúsított kedveskedéseiért. Nem. A feleség hűsége közvetlen részese a férje lényegének, egy kicsit úgy, ahogy egy korhadásnak indult hajó kénytelen osztozni a tenger lényegén a férgekkel, amelyek rajta rágnak.

MONTREUIL Magát megcsalták, és engem is. Ennyi az egész.

RENÉE Még sohasem csalt meg egyetlen asszonyt se a férje.

MONTREUIL Kérem, vegye tekintetbe, hogy itt nem normális férfiról van szó.

RENÉE Donatien férfi. Én tudom. Igaz, ahogy ön mondta, mikor hozzámentem, sejtelmem se volt róla, hogy miféle férfi. Csak a legutóbbi időben fedeztem fel. Ami semmiképpen nem gátol abban a meggyőződésemben, hogy már réges-régen ismerem. Mert a démon szarva és farka nem nőhetett ki rajta egy csapásra. Lehet, hogy épp abba voltam szerelmes, ami sugárzó homloka és ragyogó szeme mögött rejlett. Van-e különbség a között, hogy az ember a rózsát szereti vagy a rózsa illatát?

MONTREUIL Badarság... A rózsáknak, Istennek hála, épp olyan az illatuk, amilyen illik hozzájuk.

RENÉE Vajon nincs-e, nem lehet-e összefüggés Donatiennek a vér iránti vonzalma, és a keresztesháborúkban verekedett ősei dicsőséges múltja között?

MONTREUIL Nem, Renée, az ő vágyát a gyalázatos erkölcsű nők vére korbácsolja fel.

RENÉE A természetben nincs semmi, ami végső soron, valahogyan bele ne illene.

MONTREUIL Mintha magát Donatien de Sade-ot hallanám beszélni a maga száján keresztül.

RENÉE *(kétségbeesve)* Ó, anyám, segítsen, hogy megmenthessük őt, kérve kérem rá! Ha most utoljára még elnyeri bocsánatát, esküszöm, minden telhetőt megteszek, hogy meglágyítsam a szívét, és lecsillapítsam lelke sötét fúriáit; mindent megteszek, hogy többé semmivel se vádolhassák, és hogy erényes viselkedésével végleg eltörölje rossz hírnevét. Most biztos lehet benne... *(Meginog, mintha el akarna esni.)*

MONTREUIL *(támogatja Renée-t)* Látja, milyen állapotba kergeti magát! Alig áll a lábán! Pihenjen le a szobájában. Utána jobban fogja érezni magát és bölcsebb gondolatai támadnak. Jöjjön, magával megyek.

Montreuilné el Renée-vel. Ugyanabban a pillanatban a szín másik oldalán belép Renée nővére, Anne-Prospère de Launay, Charlotte-tal.

CHARLOTTE De miért nem kívánja látni a nővérét?

ANNE Mert nem találkozhatunk úgy, hogy kellemetlen dolgokat ne vágjunk egymás fejéhez. Csak átutazóban vagyok Párizsban, hogy egy percre lássam anyámat. És kivel kell itt találkoznom? A nővéremmel. Nincs szerencsém. Nem szeretem a tekintetét, mindig olyan, mintha azt mondaná, hogy a világon mindent tud. És valóban, feltehetően tud mindent, még ha úgy tesz is, mintha semmit se tudna. Félek tőle.

CHARLOTTE Nem volna szabad így beszélnie a nővéréről.

ANNE Hagyjon magamra, Charlotte. Itt megvárom anyámat.

Charlotte visszavonul. Montreuilné belép.

MONTREUIL Anne! Hát visszatért?

ANNE Kevéssel ezelőtt, anyám.

Megölelik egymást.

MONTREUIL Ez aztán a kellemes meglepetés! Ugyanaznap toppan be hozzám mind a két lányom.

ANNE Charlotte már közölte velem. Hol van Renée?

MONTREUIL A szobájában. Kértem, hogy feküdjön le. Az elszenvedett gyötrelmek után jobb, ha kicsit nyugton hagyjuk. De hát most mi van magával? Hogy telt az utazása? Merre járt?

ANNE Itáliában.

MONTREUIL Itália melyik vidékén?

ANNE Az idő javát Velencében töltöttem.

MONTREUIL Hosszú út volt, és közben hírt sem adott magáról.

ANNE Inkognitóban utaztam.

MONTREUIL Mi oka lehet a rejtőzésre Montreuil elnök ártatlan leányának?

ANNE Nem tehettem másként, minthogy útitársam bújkálni volt kénytelen.

MONTREUIL Tehát valaki elkísérte magát? Egy barátnője, vagy barátja?

ANNE Sem egyik, sem a másik. A sógorom.

MONTREUIL Kicsoda?

ANNE Ahogy mondom, Donatien de Sade.

MONTREUIL Az lehetetlen! *(Zavarában meginog.)* Csak nem töltötte vele az egész időt?

ANNE De igen, az egész időt vele töltöttem.

MONTREUIL Hogy tehette ezt?

ANNE Nem egyedül az én hibám. Meghívtak La Coste-ba. Sógorom a legelső éjszakán behatolt a szobámba, és nem kérdezte, kedvemre van-e vagy sem. Nem volt módomban védekezni. Néhány nap múlva megtudta, hogy bírósági eljárás indult ellene, és arra kért, hogy szökjem vele együtt. Így kerültünk Itáliába, egyik helyről a másikra.

MONTREUIL Istenem! Micsoda borzalom! Ez az ember valóban szörnyeteg, igazi démon. Nem volt neki elég az egyik lányom, mind a kettőt romlásba vitte! *(Egy pillanat múlva megnyugszik.)* Szegény Renée-m! Hát ezt kellett kapnia viszonzásul fanatikus hűségéért?... Hallgasson ide, Anne, adja a szavát, hogy ez az egész a mi kettőnk titka marad. Renée-nek soha nem szabad megtudnia semmit. Megértett? Belehalna szegény, ha megtudná.

ANNE A nővérem mindennel tisztában van.

MONTREUIL Tisztában van vele?

ANNE Igen, tudja, ha mondom.

MONTREUIL Mit akar mondani? Mit tud?

ANNE Mindent, ami La Coste-ban történt köztem és Donatien között.

MONTREUIL Jóságos isten!

ANNE Azt is tudja, hogy együtt utaztunk el; azt is, hol voltunk; s végül azt is, hogy Donatien jelenleg hol tartózkodik.

MONTREUIL Renée mindezt tudja! Maga szerint tudja. Előttem viszont úgy tett, mintha az égvilágon nem tudna semmit... *(Hirtelen eszébe jut valami.)* Mondja csak, Anne, hol tartózkodik most Donatien? Biztosan maga is tudja.

ANNE Tudom.

MONTREUIL Hol tehát?

ANNE Chambéryben, egy külvárosi kunyhóban, Szavójában.

MONTREUIL Szavójában?

ANNE Chambéry külvárosában.

Montreuilné egy pillanatig mozdulatlan, gondolkodik.

MONTREUIL *(váratlanul)* Charlotte! Charlotte!

Charlotte belép.

MONTREUIL Most azonnal írok három levelet. Tüstént el kell vinnie őket.

CHARLOTTE Igenis, asszonyom. *(Vissza akar vonulni.)*

MONTREUIL Várjon csak itt. Egy percet sem akarok veszteni.

Charlotte a színen marad. Montreuilné kis szekretere mellé ül, lecsapja az asztalkát és írni kezd. Míg ír, majd lepecsételi a leveleket, Anne és Charlotte beszélgetésbe merülnek.

CHARLOTTE Kisasszony, hogy töltötte a nyarat Velencében?

ANNE Csodálatosan. *(Mintha álmában beszélne.)* Veszély, szerelem, halál, a kanálisok zavaros vize, a nagy tér a katedrális előtt, ahol át se lehet menni, mikor jön és elönti a dagály.

CHARLOTTE Legalább egyszer az életben szeretnék eljutni egy ilyen helyre!

ANNE Minden este a párbaj zsivaja, vértócsák a hidak lépcsőin a reggeli ködben... És mennyi galamb, az egész égbolt tele galambbal... Ha senki se zavarja őket, méltóságteljesen lépkednek végig a Szent Márk téren, de a legkisebb zörejre felrebbennek, olyan heves szárnycsapással, mintha semmi se állhatna ellent erejüknek... Azt hallottam, hogy valahol elégették a képmását...

CHARLOTTE Kinek a képmását, kisasszony?

ANNE A harangszó a veszteglő vizek felett... És a hidak, majdnem annyi a híd, mint a galamb... És aztán ott volt a hold. Vörösen kelt a hold a kanális fölött, s mikor rásütött az ágyunkra, az skarlát színben ízzott, mintha száz megbecstelenített szűzlány vérétől csöpögne... Százétól...

CHARLOTTE De szép lehetett gondolán csónakázni, hallgatni a barkarólát...

ANNE A gondolák? A barkaróla? Igaz, a legtöbben ezt várják Velencétől.

Montreuilné felkel az asztaltól, kezében három levél.

MONTREUIL Charlotte!

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL Ezt a levelet vigye kérem Saint-Fond grófnőnek; ezt a másikat meg Simiane bárónőnek. Ha nem találja őket otthon, mondja meg annak, aki ajtót nyit, hogy sürgős üzenetről van szó, a címzettek vegyék semmisnek, amire kértem őket. Megértette?

Két levelet átnyújt a szobalánynak.

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL A harmadik egy kérvény őfelségéhez, a királyhoz. *(A levéllel a kezében, elgondolkodik.)* Ezt saját kezűleg viszem Versailles-ba.

MÁSODIK FELVONÁS

Hat évvel később. 1778 szeptemberében. Renée és Anne egyszerre lép be, egymással szemben a szín bal, illetve jobb oldalán.

RENÉE Anne!

ANNE Jó hírrel jövök, nővérem.

RENÉE Meg lennék lepve, ha így volna... Mondja hát.

ANNE *(papírtekercset tart a feje fölé)* Csak akkor kaphatja meg, ha borzasztóan szeretné.

RENÉE Ne űzzön már gúnyt belőlem.

ANNE Nézze csak... Itt a jó hír!

RENÉE Maga igazán elviselhetetlen!

A két nővér díszes öltözékben szökdécselve kergeti egymást végig a szobán. Renée végre megkaparintja a tekercset.

RENÉE Mit is mondott, mi van benne? *(Visszanyeri nyugalmát és fennhangon olvassa.)* A provence-i parlamenti bíróság végzése. Megegyezőleg az 1778 májusában kelt királyi paranccsal, amely elrendeli a marseille-i bűntény felülvizsgálatát, melynek elkövetője Donatien Alphonse François Sade márki, jelenleg a vincennes-i kastély foglya, a bíróság eljárt a fellebbezés ügyében és megsemmisítette az 1772-ben kelt ítéletet. Kimondatik, hogy a bíróság parancsa értelmében, Louis Alphonse Donatien de Sade kicsapongás és szélsőséges szabadosság okából megdorgáltassék, s a királyi főügyész jelenlétében ígéretet tegyen jövőbeni tisztességes magatartására nézve, valamint a bíróság háromévi időtartamra megtiltja a fent említett Sade-nak a Marseille városában való tartózkodást csakúgy, mint e város meglátogatását, továbbá ötven livre bírságra ítéli, minekutána börtöne megnyittassék és neve a törvényszéki írnok által a rabok lajstromából töröltessék. Dicsértessék az Úr!

ANNE Nem volt igazam? Nem jó hír valóban?

RENÉE Mintha csak álmodnék...

ANNE Vagy inkább egy rossz álomból ébredne.

RENÉE Donatien tehát szabad. És én is az vagyok. Hat év után. Emlékszik arra az őszi napra, Anne, hat éve, ugyanebben a házban, ugyanebben a szalonban? Azon tanakodtunk, hogyan szabadíthatnánk meg Donatient. Épp akkor érkezett Itáliából, ahová elkísérte őt, hogy lelki vígaszt nyújtson neki a rettenetes marseille-i ügy után.

ANNE „Lelki vígaszt"... Nem hagyhatnánk fel egyszer már az efféle kifejezésekkel? Hiszen olyan régen történt az egész.

RENÉE Régen történt, igaz. Az utóbbi években az az elhatározásom, hogy kieszközlöm Donatien kiszabadítását, olyan volt, mint egy sokféle tarka mintákkal hímzett szövet. Dörömböltem egy rácson, amely sehogy sem akart kinyílni. Belemélyesztettem a körmeimet, véresre zúztam rajt az öklömet, hiába...

ANNE Mindent megtett, ami emberileg csak lehetséges.

RENÉE Hiába tékozoltam minden erőmet. Anyám ereje mindig nagyobb volt az enyémnél, lecsapta és bezárta a rácsot köztem és Donatien között. Még most, ebben a pillanatban is, amikor legkevésbé vártam, az ő ereje kellett hozzá, hogy a rács kinyíljék.

ANNE Ebben nem csalatkozik.

RENÉE És akkor sem csalatkoztam, amikor Párizsban visszatértem anyámhoz. Amíg olyanok voltunk, mint az ellenségek, fogadóban szálltam meg.

ANNE Most teljes az összhang anya és két lánya között.

RENÉE Maga megkorosodott, én pedig öreg lettem.

ANNE Nem, Renée. A jó hír hallatára a maga arca most sokkal szebb és fiatalabb, mint hat éve volt.

RENÉE Megtanultam, hogy a pokol legmélyebb zugában is ott csillog a boldogság, mint a sárban az aranypor. Mit is jelent számomra a boldogság? A világ szemében én vagyok minden nyomorultak legnyomorultabbika. Örökösen megcsalatva egy férj által, aki börtönben ül, és általános megvetés tárgya. Ha legalább anyagi helyzetem volna rendezett, de még annyim sincs, amiből a La Coste-i kastély költségeit fedezhetném. Az elmúlt télen, tüzelő híján, csak az ágyban találtam némi meleget. Aminek az volt a következménye, hogy életem legszebb tavaszát kaptam cserébe. Amikor a kastély körül kizöldült a fű, s a napsugarak a madarak dalával együtt úgy hulltak a jeges padlóra, mintha nagy réztrombiták repülnének be az ökörszemablakon, úgy éreztem, visszatér a remény, s mintha Donatien vétkei s az én szerencsétlenségem ezután már végleg összeforrnának. Ha egyáltalán volt valaha is köztük különbség – nem tudom, mi a véleménye erről? A jó lelkek úgy rettegnek

a vétektől és a szerencsétlenségtől, akár a kolerától, mintha a velük való puszta találkozás is fertőzne, és kifogyhatatlan tárgyat találnak bennük a fecsegésre. Hat év alatt az én szerencsétlenségem felért Donatien bűneinek magaslatára. Mióta börtönben van, úgy tudom átélni szörnyű magányosságát, mintha én lennék bezárva az ő helyében. Azt is megtanultam, hogy akármily messze jutott is a kicsapongás gyalázatában, mindez nem volt más, csak valami lehetetlennek a hajszolása, és akárhány nőt és férfit kevert is ezekbe a végletekbe, ő volt köztük az egyetlen, aki el is fogadta ezt a lehetetlent. Donatien nem szeretett soha senkit. Még önt se.

ANNE Mint ahogy önt se, nővérem.

RENÉE Talán ezért is végződhettek viszálykodásaink a megbékéléssel.

ANNE De a szíve mélyén azt hiszi, hogy egyedül önt mégis szerette.

RENÉE A képzelethez mindenkinek jussa van. Donatien tanított meg a képzelet hatalmára.

ANNE S a boldogság, amiről az imént beszélt?

RENÉE Az az én saját találmányom, semmi köze sincs Donatien tanításaihoz. Ez türelem, kézimunka, női foglalatosság. Mint egy hosszú, hosszú hímzés. A magány, a bánat, az üresség, a szorongás, a nyugtalan éjszaka és a kérlelhetetlen hajnal, mindez öltésről öltésre összefonódik benne, hogy együtt egy banális rózsacsokorral díszített szőnyeget adjon ki. A végén az ember egy nagyot sóhajt. A nők kitartása a pokol minden gyötrelmét képes egyetlen rózsaszállá változtatni.

ANNE Holnaptól kezdve Donatien a reggeli vajas kenyerére azt a rózsalekvárt fogja kenni, amit maga oly szeretettel készített.

RENÉE Mindig tudtam, hogy az irónia nem tartozik a gyengéi közé.

Montreuilné belép balról.

MONTREUIL Renée, fogadja jókívánságaimat. Szerettem volna, ha meglepetést okozok, azért nem szóltam magam, s inkább Anne-ra bíztam a boldog híradást.

RENÉE Mindent önnek köszönhetek, anyám, fogadja legmélyebb hálámat.

Letérdel és megcsókolja Montreuilné ruhájának szegélyét. Az zavart pillantást cserél Anne-nal.

MONTREUIL *(felsegíti Renée-t)* Eltúlozza a dolgot. Ha jóakarata végül is meggyőzött, és elhatároztam, hogy segítek magán, annak eredendő oka nem más, mint az a szeretet, amely minden anyát a gyermekeihez fűz. Maga telve látszott lenni nehezteléssel irányomban, én azonban . . .

RENÉE Pirulnom kell, ha önt hallgatom. De most, hogy minden rendbe jött, Donatien máris La Coste-ban lehet. Készülnöm kell az útra.

MONTREUIL *(gyors pillantást vált Anne-nal)* Nem szükséges ennyire sietnie.

ANNE Nem itt volna-e az ideje, hogy ezúttal maga várassa egy kicsit Donatient?

MONTREUIL Igen, maradjon még ma velünk, mint a régi szép napokban. Felelevenítheti egymás közt elmúlt nehézségeink történetét. Most már mosolyoghatunk is rajtuk. Még arról is beszélhetünk, milyen zavarba döntött, amikor megtudtam, hogy Donatiennek öt éve, tavasszal, a maga segítségével sikerült megszöknie.

RENÉE Akkor gyűlöltem önt, anyám, és egyedül csak a magam erejére támaszkodhattam, hogy kiszabadítsam a férjemet.

MONTREUIL Tulajdonképpen erre a pillanatra tehető, hogy megváltozott a

magáról való véleményem. Addig zárkózottnak és félénknek hittem, de e vállalkozás során tanúsított vakmerőségében, határozottságában, elszántságában ráismertem valamire a magam jellemből. Mindennek ellenére azonban tudnia kell, hogy a törvény és az igazság az egyetlen hatalom, amelyhez folyamodhatunk, még abban az esetben is, ha bűnösökön akarunk segíteni. Apja meg én mindig ennek a jegyében cselekedtünk, s ez aszerint fizetett fáradozásainkért, ahogy mi adóztunk. Semmiesetre sem úgy, mint férjének anyja, aki isteni szolgálatba lépésének ürügyén visszavonult a világtól, de úgy halt meg, hogy egyetlen gyémántját sem áldozta fel a fia kedvéért.

ANNE Iránta tanúsított hidegsége ellenére, Donatien nem siratta-e mégis keservesen, amikor meghalt?

RENÉE Bizony. Még a rejtekhelyét is elhagyta, hogy jelen lehessen az anyja végtisztességén. Így is fogták el.

MONTREUIL Az apja temetésén is oly heves zokogás jött rá, hogy még engem is meghatott, mindannak ellenére, amit róla gondolok.

RENÉE Vajon akkor is sírna-e, ha én halnék meg?

MONTREUIL Ha anyjának tekinti magát, akkor minden bizonnyal... De hiszen ezek alatt a börtönévek alatt mindig is anyainak éreztem a maga aggódását érte.

ANNE Én sose játszottam mellette az anya szerepét. Egyetlenegyszer sem.

RENÉE Én sem. Nem az én hibám, ha kénytelen voltam anyaként viselkedni.

MONTREUIL Úgy látszik, mindketten erősen eltökélték, hogy nem rejtik véka alá anyjuk előtt, mily csekély tisztelettel viseltetnek az anyai szerep iránt. Csak a maguk nyíltságát viszonzom, ha kimondom, hogy minden ellenszenvemet megőriztem az iránt a férfi iránt, aki oly gyalázatosan bánt azzal a két lánnyal, akit annyi gonddal és szeretettel igyekeztem felnevelni. Remélem, Renée, tisztában van ezzel.

RENÉE A férjem sohasem bánt velem gyalázatosan.

ANNE Énvelem sem.

MONTREUIL *(elrejtve rosszkedvét)* Ez aztán meglepő. Netán magyarázatot is tudnának adni rá?

RENÉE Donatient a szentségtörés puszta gondolata lángoló vágyra gerjeszti, akár egy lovat, ha patkójával a fehér jégen tipor. A szertartás előkészületei mindig ugyanazok: hagyni, hogy a hajnali fagy tiszta kristályokká fagyassza a talajt átitató nedvességet, s mindezt azon egyetlen céllal, hogy azután lábbal tiporja és összezúzza. A prostituáltakat és kolduslányokat így avatta szentté, csak azért, hogy egy pillanattal később korbácsütésekkel sújtsa őket. Nyomban ezután meg is törik a varázs, a prostituáltnak, a kis nyomorultnak, vagy a szentnek kiteszi a szűrét, fenéken rúgva őket... S nem lévén senki, akinek átadhatná a szeretet mézét, amely felgyűlt benne a gyönyör perceiben, hozzám jön, és rám árasztja azt, a gyöngédség valóságos kitöréseivel. A heves napsütésben mindent eltékozol, hogy összegyűjtse azt a mézet, amelyet aztán az én hideg és sötét fészkemre hoz, ahol várakozok rá. Mintha a gyönyörök dolgozó méhe volna. Bizonyosan nem a szeretői azok a vérszínű virágok, amelyekben ez a méz terem. Azért avatja szentté őket, hogy aztán brutalizálhassa, mielőtt elrabolná mézüket. Ha valakivel gyalázatosan bánt, hát egyedül övelük.

ANNE Végül mindig oda lyukad ki, hogy hasonlataival és költői képeivel megszépíti Donatient. Mindent a költészeten keresztül akar megérteni, és valószínűleg nincs is más módja annak, hogy a rendkívülien szentet, vagy a rendkívülien szentségtelent elfogadjuk. De ez nem a nők módszere. Én soha meg se próbáltam megérteni, ezért érezhette magát mindig oly jól velem. Ha engem simogatott, csak

olyan volt, mint bármilyen más férfi; és én úgy válaszoltam rá, mint bármilyen más nő.

RENÉE Ha ilyeneket képzel be magának, hallgassa meg, hogy látom én a dolgot. Én csak eszköznek tekintettem magát. Donatiennek időnként szüksége volt a közönségességre. S ezt tőlem nem kaphatta meg, mert én tudtam, hogy ő nem olyan, mint bármilyen más férfi. Hát magát választottam erre a szerepre.

ANNE Velence hiányzik a maga emlékei közül, az én Velencém. Szánom magát, hogy nem emlékezhet a vörhenyes holdra, ahogy feljött a ködbe vesző kanális fölé; sem a vetetlen ágyra, a mi ágyunkra, az ablak előtt, amelyen át behízelgő, lágy férfihang szűrődött be, mandolinkísérettel, a szomszéd kis híd felől; a mi ágyunkra, amely olyan volt, mint a tenger minden nedvességétől és minden illatától duzzadó algákkal tele fehér föveny a parton. Donatien soha nem mesélt nekem kegyetlen gyönyöreiről, de a szeméből tűző véres csillogás olyan volt, mint valami kimeríthetetlen gyöngédség forrása.

MONTREUIL Szégyen, gyalázat! Maradjunk talán ennyiben, lányaim, ha maguknak is úgy tetszik. Különben sem illenék magukhoz, ha ebben a boldog pillanatban összevesznének azon, ami hat évvel ezelőtt történt. Magam is azon leszek, hogy elfojtsam haragomat, és olyan méltányosan beszéljek Donatienről, ahogy csak telik tőlem. Most, hogy bűnei feledésbe merülnek, igyekezzünk felismerni erényeit. Van-e valami igazság azokban a hírekben, amelyek szerint megint hajlanék a vallás felé?

RENÉE Leveleiben olykor fellelhető némi reménysugár, amit az imából merít.

MONTREUIL De a következő levelében már azzal fenyegetőzik, hogy megöli magát, a rákövetkezőben pedig durva szitkokat szór rám, mindennek elnevez, ravasznak, önzőnek, számítónak... Tudok róla mindent. Ismerem az összes fogását. Egyetlen érdeme, ha ezt annak lehet nevezni, hogy semmiben sincs kitartása. Az ablakban elmereng egy kicsit a pokol látomásán, aztán felröppen az égbe, ahonnan a következő pillanatban máris alászáll a konyhába, hogy úgy szitkozódjék, mint egy kocsis. Nem azzal henceg-e, hogy könyveket készül írni, állítólagos remekműveket? Még csak ez hiányzik! Engem biztosan boszorkánynak fog ábrázolni, saját magát pedig a poklok királyának, fenséges vonásokkal felruházva. Szerencsére, nem talál olyan bolondot, aki majd elolvassa.

RENÉE Heves vérmérsékletű, megengedem, de sohase felejti el, amit érte tesznek. Ha megtudja, hogy önnek köszönheti szabadulását, élete végéig hálás lesz érte, biztosíthatom.

MONTREUIL Örülnék, ha igaza lenne.

Belép Charlotte.

CHARLOTTE Saint-Fond grófnő van itt. Azt mondja, sétája közben ejtette útba házunkat.

MONTREUIL Vagy úgy! *(Néhány pillanatnyi gondolkodás után.)* Mindent tud... Vezesse be.

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

Kimegy. Saint-Fond-né ugyanabban a pillanatban belép.

SAINT-FOND Már itt is vagyok, meg se vártam, hogy bejelentsenek. Biztosra veszem, hogy nem fognak neheztelni érte. Azért ez mégsem olyan, mintha az ablakon repültem volna be, seprűnyélen lovagolva.

MONTREUIL Mit beszél? *(Keresztet vet.)*

SAINT-FOND A keresztvetés önnek távolról sem áll olyan jól, mint Madame de Simiane-nak. Olyan, mintha kedve ellenére tenné, csakhogy a látszatot megőrizze.

MONTREUIL Rám nem kell tekintettel lennie, mondjon csak el mindent, ami kikívánkozik önből.

SAINT-FOND Kedvem támadt meglátogatni ma, mert olyasmi történt velem, amit feltétlenül el kell mondanom önnek. Az elmúlt éjszaka ugyanazt a szerepet töltöttem be, amelyet Madame de Montespan a Napkirály mellett.

MONTREUIL Őfelsége hálótársáét? Pedig azt mondják, hogy mostani uralkodónk...

SAINT-FOND De hadd mondjam el sorban, úgy, ahogy következik. Épp olyan hallgatóságra van szükségem, mint ön, akiben van mersz, van elég bátorság, és nem hasonlít a Simiane-né féle riadt kis egérkékre. Valakire, aki az erény apostolának szerepében tetszeleghet, mikor befejezem.

MONTREUIL Igen kitüntet, asszonyom.

SAINT-FOND Végül is odajutottam, hogy unom az összes szerelmi bonyodalmakat, a különféle eltévelyedéseket, az álarcba bujtatott kéjeket, a névtelen elvegyülést a tömeg között, és minden egyebet. Meguntam a rossz híremet. Lehet, hogy csupa bűn, amit teszek, de a hálószobák folytonos cserélgetése nem tud már érdekelni. Ráuntam a szerelem ízére, amelyben méz és hamu keveredik. Gondoltam, hátha némi szentség hozzáadásával meg lehetne még újítani.

MONTREUIL Hinni sem merem, hogy a jámborságnak kívánja szentelni magát.

SAINT-FOND Efelől nyugodt lehet. Mikor a gyönyört már egyre erősebben kell fűszerezni, hogy valami kis íze legyen, eszünkbe jut a gyerekkor, s hogy milyen örömünk telt a büntetésben; s akkor csalódottan látjuk, hogy többé senki sincs, aki büntessen. Hiányolni kezdünk valami ismeretlen hatalmat, akit haragra gerjesztene a gúny, a sértegetés, a provokáció. De az Úr csak egy lusta kutya. Szunyókál elnyúlva a napon, le is köpheted, megráncigálhatod a farkát vagy a bajszát, a szeme se rebben, nem hogy megugatna.

MONTREUIL Úgy véli, hogy Isten egy lusta kutya?

SAINT-FOND Úgy. És méghozzá vén is, már egészen elaggott.

MONTREUIL Szerencse, hogy a lányaim felnőttek. Ha gyermekek előtt találna ilyeneket mondani...

SAINT-FOND Még el se kezdtem a történetet, asszonyom, pedig nagyon szeretném, ha meghallgatná. Az az igazság, hogy rosszul ítéltem meg Sade márkit. Arra gondoltam, hogy ez a fehér kezű, szőke hóhér, ez a korbácsos ítéletvégrehajtó talán az Isten ügynöke. Most már belátom, mennyire tévedtem. A márki voltaképpen az én fajtám; az enyémek közül való. A szunyókáló lusta kutya mellett a korbácsolók korbácsoltak, a büntetők és a büntetettek csupán a vétek komédiásai, egyaránt afféle ingerkedők. Egyikük azzal ingerli a kutyát, hogy korbácsol, másikuk azzal, hogy korbácsoltatja magát, megint mások azzal, hogy vért ontanak vagy hagyják, hogy a vérüket ontsák. De a kutyának kisebb gondja is nagyobb, mint hogy felébredjen. Sade márki meg én, mi más fából vagyunk faragva.

MONTREUIL S ezt hogy fedezte fel?

SAINT-FOND Sehogy se fedeztem fel. Csak megéreztem.

MONTREUIL És mikor?

SAINT-FOND Hogy mikor éreztem meg? Mikor asztal lett belőlem.
MONTREUIL Asztal?

Anne és Renée meglepve néznek egymásra, suttognak.

SAINT-FOND Miért ne? Mindenkiből lehet asztal. De hadd tegyem hozzá, hogy előbb meztelenre vetkőztettek, és testem egy mise celebrálásához szolgált oltárul.

A három nő felpattan; Renée remegni kezd; szenvedélyes figyelemmel hallgatja tovább az elbeszélés folytatását.

SAINT-FOND A színhely és a résztvevők személye felől semmit sem fognak megtudni. A mi századunk nem a Napkirály és Guibourg, nem is Montespan márkiné százada, ez utóbbival egyébként semmi más nem köt össze, csak az a tény, hogy én is hajlandó voltam oltárrá lenni egy misén. Tetőtől talpig meztelenül a hátamra fektettek, egy fekete halotti lepelre, úgy éreztem, hogy a testemből csodálatos fehérség sugárzik, ezt az érzést minden nő ismeri, aki már egyszer behunyta a szemét, hogy mindent csupán a meztelen bőrén keresztül érzékeljen. Mellem és hasam közé kendőt terítettek, s ez a frisseség érzésével töltött el, mint mikor tiszta ágyneműben fekszik az ember. A két keblem közti mélyedésbe helyezett ezüst feszület egy vidor úriemberre emlékeztetett, aki, miután a testemből kibontakozott, egy gyümölcsöt tett ugyanerre a helyre. A combjaim között az ezüst kehely sèvres-i porcelánból készült éjjeliedényem hűvös érintését idézte fel. Minden, minden a szentségtörés jókedvével volt tele. Ahogy közeledett a celebráció pillanata, két kezembe égő gyertyát helyeztek. Magasan fölöttem lobogtak a lángok; alig lehetett érezni a csorgó viaszt. Mondják, a Napkirály korának fekete miséin eleven gyerekeket áldoztak, de már a fekete misék is hanyatlanak, s az én esetemben megelégedtek egy szopós báránnyal. Hallottam, amint a pap Jézushoz fohászkodik. Mikor fejem fölött a bárány bánatos bégetése vad ordításba csapott, mellemen, hasamon, s a combjaimat szétválasztó kehelyben éreztem a lecsorgó vért, amely sűrűbben és forróbban patakzott rám, mint a férfiak verejtéke valaha is... Addig félig kíváncsivá tett, félig mulattatott az egész, de ekkor egyszerre izzó örömre gyúlt a szívem. És ahogy az imbolygó gyertyalángok már kövér viaszcseppeket hullattak karjaimra, amelyek mintegy a kereszt obszcén karikatúrájaként tárultak szét, egyszerre megvilágosodott előttem, hogy e lángok jelképek, s a keresztre feszítés szögeit idézik a tenyeremen. Ne higgyék, hogy dicsekvésből mondtam el mindezt. Nem. Egyszerűen csak azt szerettem volna megértetni önökkel, hogy ha ellentétes értelemben is, az elragadtatásnak ugyanolyan magas fokára jutottam, mint Donatien. Az ő elragadtatása abból származik, ha láthat, az enyém abból, ha engem látnak. Élményeink különböznek egymástól. De amikor a bárány vére végigcsorgott meztelen testemen, egyszerre megértettem, ki is valójában Donatien de Sade.

RENÉE És ki ő?

SAINT-FOND Én magam.

MONTREUIL Mit akar ezzel mondani?

SAINT-FOND Hogy ő én vagyok. Hogy ő volt ez a vérben fürdő, húsból való asztal, ő ez a vaksi, összezsugorodott lábú magzat, ő Istennek ez az elvetélt gyermeke. Igen. Megértettem, hogy Sade márki Isten véres magzata, Istené, aki csak akkor lehet önmaga, ha kilép önmagából, és hogy mindazok, akik segédkeztek ne-

ki, bárkik voltak is, a lányok, akiket korbácsolt, és azok, akik őt korbácsolták, szintén azonosítják magukat ővele. Akit önök Donatiennek neveznek, nem egyéb mint puszta látszat.

MONTREUIL Amiből, ha jól értem azt a következtetést vonja le, hogy Donatien semmiben nem bűnös.

SAINT-FOND Lehet, hogy az ön nyelvén ez a helyes kifejezés.

ANNE *(nevetésre fakad)* Úgy tetszik, Saint-Fond-né meg a provence-i parlament szigorú bírái egy véleményen vannak.

RENÉE *(mintha álmában beszélne)* Semmiben sem bűnös. Ártatlan. És tiszta. *(Felmutatja a papírtekercset.)* Kérem, asszonyom, osztozzon ön is örömömben. Olvassa ezt. Hála anyámnak, Donatien végre szabad.

SAINT-FOND Különös. Hat éve, mikor mindent kész voltam megtenni, amivel szabadon bocsátását kieszközölhetem, az anyja esdekelve kért, hogy vonjam vissza segítségemet. És most ő lenne, aki kijárta volna felmentését. Jut eszembe, mikori a keltezés?

RENÉE A keltezés?

SAINT-FOND Az új végzés keltezése.

RENÉE Nem is figyeltem rá. Örömömben eszembe se jutott.

Anne és Montreuilné visszahúzódtak a szín hátterébe.

RENÉE Pedig valahol itt kell lennie. Igen! Meg is van. Olyan kis betűkkel, hogy észre se vettem: „1778. július 14." Július 14... De hiszen ma szeptember elsejét írunk. A hatálytalanítás tehát hat hete életbe lépett, és én semmit se tudtam róla, holott az egész nyarat Párizsban töltöttem. *(Felcsattanó hangon.)* Anne! Mit jelentsen ez? Miért nem értesített róla korábban?

Anne hallgat.

RENÉE Mit tett, anyám? Miért rejtette előlem a jó hírt másfél hónapon keresztül?

Montreuilné hallgat.

RENÉE Azt a türelmetlenséget, amivel Donatien várhatott La Coste-ban az egész idő alatt! De miért nem írt nekem? *(Hirtelen nyugtalanná válik.)* Azonnal odaindulok.

SAINT-FOND Annak nem volna sok értelme.

RENÉE És vajon miért, ha szabad érdeklődnöm?

MONTREUIL Asszonyom!

SAINT-FOND Mivelhogy Sade márki jelenleg, minden bizonnyal, újból börtönben ül, ha nem is ugyanabban a börtönben. Felteszem, hogy anyja addig várt a közléssel, amíg nyugodt lélekkel, és önt is nyugodtabb állapotban látva teheti.

RENÉE Miféle képtelenségeket mesél itt? E pillanatban Donatien szabad. Ugye, ez merő képtelenség, anyám?

MONTREUIL Saint-Fond-né a bolondját járatja magával.

SAINT-FOND Eljött a pillanat, Montreuilné asszonyom, amikor bánnia kell, hogy ilyen kiváló nevelésű hölgy létére, magamfajta nővel adta össze magát. Hat évvel ezelőtt úgy gondolta, hogy felhasználhat, pontosabban hasznot húzhat rosszhíremből. Aztán megváltoztatta nézetét és, pontosan emlékszem rá, mégsem tartott

számot a segítségemre. Azért, mert ki akart használni, semmi harag nincs bennem ön iránt, de azt sosem bocsátom meg, hogy később visszautasította segítségemet. Meggondolva jellememmel oly kevéssé egyező, akkori segítőkészségemet, nagyon fel voltam indulva. Megfosztottak attól az örömtől, hogy egyszer végbe vihessek egy jó cselekedetet, s most viszonzásul, megint csak egy, természetemmel ellenkező szerepet fogok játszani önnel szemben, és köszönetet mondok azért, hogy segített felfedeznem a valót. Vagy mondjam inkább úgy, hogy azért a hatásért, amelyet az ön által megtestesített igazság gyakorolt rám?

MONTREUIL Igen hálás volnék, asszonyom, ha nem ütné az orrát a mások dolgába.

SAINT-FOND Ki kért rá először, hogy beleüssem ezt a gyalázatos orrot?

RENÉE Kérem, asszonyom, közölje velem végre azt az igazságot. Valami szörnyűségről tudhat.

SAINT-FOND Szegény Renée! Donatien beleesett az ön anyja által állított csapdába. Az aix-i parlament új határozata csak arra volt jó, hogy a márkit a megbocsátás látszatával levegyék a lábáról.

RENÉE Lehetetlen.

SAINT-FOND Higgye el, ha egyben biztos vagyok, hát abban, hogy az értesüléseim igen ritkán tévesek. A történtek minden részletéről csak tegnap szereztem tudomást. A múlt évben, mikor Donatien anyja meghalt, Montreuilné a királytól kieszközölt elfogatóparancsot használta fel, hogy férjét letartóztassák. Erről, gondolom, volt tudomása...

RENÉE Nagyjából, igen...

MONTREUIL Még nem elég, amit elmondott, asszonyom?

SAINT-FOND *(Montreuilnéhez)* Ön kérvényezte a perújrafelvételt, miközben a királyi elfogatóparancs továbbra is érvényben maradt. Így aztán biztos lehetett benne, hogy mégha bűnét egyszerű kihágásnak minősítve, szabadon bocsátják is Donatient, a királyi elfogatóparancs alapján újra le fogják tartóztatni. Ami valóban meg is történt, és Donatient csak azért engedték szabadon a parlament végzése alapján, hogy a királyi hatalom nevében újra elfogják, és újból elindítsák Vincennes felé. Útközben a valence-i állomásnál, július hatodikán, sikerült megszöknie, de augusztus huszonötödikén La Coste-ban Marais főfelügyelő újból kézre kerítette. Jelenleg a vincennes-i kastély foglya, cellája sötétebb, hidegebb és nyirkosabb, mint a régi, amelyből legalább látni lehetett a külvilágot. Többé nincs mit tartania a vejétől, akit titkon egy kettős vasajtóval elzárt börtönbe csuktak. Akárcsak egy kútba, amelybe még a nap fénye is csak rácson keresztül szűrődhet be. Innen nem fog egykönnyen kiszabadulni. Meg lehet nyugodva, asszonyom.

Mind a négyen hallgatnak.

ANNE *(hirtelen)* Nem azt mondta-e, Saint-Fond-né asszonyom, hogy sétája közben vetődött el mihozzánk?

SAINT-FOND De igen.

ANNE Szívesen kísérőjéül szegődnék sétája további folytatására.

SAINT-FOND Nagyszerű gondolat! Szerencsémnek mondhatom, hogy ilyen elragadó sétálópartnernek nyújthatom a karomat. Ön előbb kiszolgálta a nővérét, aztán eszköze lett az anyjának. Legyen hát kérem, ezúttal az enyém.

ANNE *(erőltetett vidámsággal)* Kérem! Tekintsen asztalnak, fióknak, vagy aminek éppen óhajt.

SAINT-FOND Önben van érzékenység, és szép szárnyakkal rendelkezik, ame-

lyeket úgy tár ki, és úgy csuk újra össze, ahogy éppen akarja. Ezek mindig lehetővé fogják tenni, hogy épen kerüljön ki mindenből. Őrizze meg gondosan ezt a kincset. *(Montreuilnéhoz)* Búcsúzom, asszonyom. *(Biccent a fejével, és Anne előtt kifelé indul, balra.)* Charlotte!

Charlotte belép.

SAINT-FOND Jól nézze meg ezt az arcot. Mert vajmi kétséges, hogy még egyszer átlépem ennek a háznak a küszöbét, s minthogy maga, minden valószínűség szerint, ezentúl már élete fogytáig csupa istenfélő és rendkívül tiszteletre méltó személyekkel fog találkozni, alkalmat akarok adni magának, hogy emlékezzék egy feslett nőszemély vonásaira.

Saint-Fond-né és Anne Charlotte-tal együtt el. Montreuilné és Renée némán nézi egymást.

RENÉE Meg kell kérdeznem, anyám, miért titkolta el előlem mindezt, és miért játszott velem ilyen kegyetlen játékot?

MONTREUIL Könnyű volna visszafordítani a szemrehányást. Hat évvel ezelőtt maga sokkal hidegvérűbben titkolt el előlem valamit, miközben a folytonos segélykérésével üldözött. Mégpedig valami gyalázatos dolgot. Meglepő-e, ha Anne ajkairól megtudva a valót, változtattam a magatartásomon? Írtam a királynak, és Őfelségének a szardiniai követhez intézett leirata maga után vonta Donatien letartóztatását. Ha tudni akarja, az okát is megmondhatom: a maga kétszínűsége kényszerített rá.

Ezúttal szabadon cselekedtem, úgy, ahogy anyai tisztem követelte. Hat éven keresztül ellenségként éltünk. Kifejezett kívánságom az volt, hogy Donatien fogva maradjon; maga nem kevésbé elszántan a kiszabadítására törekedett. Egyetlen törekvése az volt, hogy kijátssza az én törekvésemet, és megfordítva. De közben öreg lettem és fáradt, magányosnak érzem magam, és bár elhatározásom, hogy gyűlöletes vejemet zár alatt tudjam, semmit sem gyengült, nem szeretnék továbbra is ilyen rossz viszonyban élni a lányommal. Hozzátehetem, hogy minden cselekedetemmel csak a maga boldogságát kívántam szolgálni.

RENÉE *(döbbenten)* Az én boldogságomat...

MONTREUIL Milyen boldognak is látszott, mikor megtudta, hogy igyekszem kieszközölni az ítélet felülvizsgálatát. A régi érzelmi szálak varázsütésre újra összeszövődtek közöttünk. És hiányzott-e azóta is valami kettőnk egyetértéséhez? Ugye, hogy nem? Csak anyai szeretetem késztetett, Anne-nal egyetértésben, arra, hogy eltitkoljuk maga előtt az aix-i törvényszék legújabb végzését, és az ügy további fejleményeit. Emiatt a szeretet miatt féltem annyira a szomorúságtól, mikor megtudja, hogy öröme hasztalan volt. Remélem, nem hajlandó komolyan venni egy olyan elvetemült nő rágalmait, amilyen Saint-Fond grófné?

RENÉE Hát nem igaz, hogy Donatient sötét tömlöcbe vetették?

MONTREUIL Erről... én...

RENÉE És nem igaz, hogy mindez az ön műve?

MONTREUIL Nem én vagyok Franciaország királya.

RENÉE Milyen kegyetlen az egész!

MONTREUIL Olykor azt is gondoltam, nem ártana egy kis kegyetlenség a maga felébresztésére. Képzelje csak magát az én helyemben. Nem a magam ked-

vét kerestem; minden erőmmel csak a maga szemét akartam felnyitni, hogy véglegesen elszakadjon Donatientől.

RENÉE De nem tudok. Nem és nem.

MONTREUIL De hát miért nem, Renée? Meddig makacsolja meg magát, és meddig akar még ennek a gyűlöletes szörnyetegnek a hitvese maradni? Hű volt-e magához egy napig is? Amíg fogoly és magányos, addig persze, csak siránkozik, hogy meghassa magát, örök hűséget esküszik, de az efféle ígéretek csak egy-két szerelmes levél erejéig tartanak. Mihelyt újra szabad lesz, maga is jól tudja, mit fog tenni. Nem lehet olyan vak, hogy ne tudná. Szakítson vele, egyszer s mindenkorra. Ez az egyetlen lehetőség, hogy újra megtalálja a boldogságát.

RENÉE *(mintha magában beszélne)* A boldogságomat...

MONTREUIL Hagyja el azt az embert.

RENÉE Sohasem tudom megtenni.

MONTREUIL Miért? Mondja meg, hogy miért, követelem. A magával történtek után kötelessége őszintén vallani nekem. Ha elgondoljuk, hogy az Adóügyi Semmítőszék elnökének lánya öt évvel ezelőtt cinkosul szegődhetett egy fogoly szökési kísérletéhez!

RENÉE Hát igen... Soha nem éreztem olyan erősen, hogy Donatien szíve, meg az enyém, egy és ugyanaz a szív, mint mikor a börtön falai álltak kettőnk közé. Minden könyörgésem süket fülekre talált. La Coste-i magányomban, anélkül, hogy valakitől is tanácsot várhattam volna, éjszakákon keresztül szöktetési terveket ácsolgattam, s ez csakis mély bánatomnak tudható be. A fejem telis-tele volt számítással, mintha csak egy sakktábla állna előttem, amelyen ide-oda tologatom az elefántcsont bábukat, mindenféle kombinációkban, és megoldást nem találva, addig töprengtem, amíg az elefántcsont egyszer csak áttetsző vörösen kezdett izzani gondolataim tüzében. Ezekben a percekben olyan közel voltam férjem szívéhez, mintha magam is osztoznék bűnös terveiben, amelyeket vele együtt fokoztam a lehetetlenség végső határáig. Megértettem, milyen tökéllyel kellett ezeket előkészítenie, hogy biztosan eljuthasson általuk a feneketlen gonoszságig. Nyilván így történt, hogy a bűn stratégiája a világ legmagányosabb emberévé tette őt, s azért remélt kevesebbet cselszövéseitől, mint a legkétségbeesettebb szenvedélytől, mert célja nem a csábítás volt, hanem az, hogy a föld egy meghatározott helyén és idejében megvalósítsa azt az álmot, amelytől nem szabadulhatott. Ha megnyer egy játszmát, egyetlen szempillantás, és a haszna máris elpártol tőle. Nincs másképp velem se, velem, aki előre tudom, hogy mihelyt megszökik, máris meg fog alázni. Titokban, minden tanács és segítség híján, mégis makacsul kitartottam e vállalkozásnál, amely éppoly hiábavaló volt, mint a kétségbeesett szenvedélybe vetett remény... Még a szeretetére se számíthattam.

MONTREUIL Úgy gondolkozik, mint aki nem mer szembenézni a világgal; ami nem lep meg. Ha az ember összeütközésbe kerül a törvénnyel és az igazsággal, magányra kárhoztatik. Már édesapja megmondta. De biztos vagyok benne, legsötétebb lázálmaiban se hitte volna soha, hogy a lánya könnyű szívvel kívül tud helyezkedni a törvényeken.

RENÉE Erősebben éreztem akkor, mint valaha is a karjaiban, hogy a köztünk levő köteléket semmi és senki nem szakíthatja szét.

MONTREUIL Más szóval, a szerelem, az, ami lehetetlenné teszi válásukat. Ezen a ponton már nem tudom tovább követni. Szerelmet emlegetve, nem valami saját maga kitalálta fantomot ráncigál-e elő, nem volna tisztában férje érzéseinek enyhén szólva kétes természetével? Próbáljon meg egy pillanatra józanul gondol-

kodni, Renée. Hiszen a férje *(ironikusan)*, gondolom, már mondtam magának, nem tartozik az emberi fajhoz.

RENÉE Akármilyen fajhoz tartozzék, a férjem.

MONTREUIL Vagyis, ha nem bízhat a szerelmében, a hitvesi hűségbe menekül?

RENÉE Anyám, maga tanított a hűségre.

MONTREUIL De a maga szájából ez a szó úgy hangzik, mint valami obszcenitás. Nem tudom, miért, de nem tegnap óta támadt ez az érzésem. Nyelvünk legmakulátlanabb szava olyan fekete lesz, mint a kínai tus, ha Donatien de Sade-ra vonatkoztatják.

RENÉE Szívesebben venné, ha szerelemről beszélnék?

MONTREUIL Ez a szó, jelen körülmények között, nem kevésbé szemérmetlenül cseng.

Egy pillanatig mindketten hallgatnak.

RENÉE Akármi lesz is, vele maradok, ameddig csak lehetséges. Ha továbbra is mindenáron szét akar választani bennünket, meg fogja látni, hogy tévedés volt börtönbe záratnia. Írok neki, levelet levélre halmozok; és minden adandó alkalommal meglátogatom. Mindketten tudjuk, hogy ameddig fogva tartják, én vagyok az egyetlen emberi lény, akire számíthat.

MONTREUIL Az imént tévedéssel vádolt. Nem látja, hogy ha céljaink különböznek is, és egyikünk se fogja valóban elérni a magáét, azért van, aminek közösen örülhetnénk. Az egyetlen dolog, amit szavaiból világosan kivehetek, nemde az, hogy szíve mélyén maga is úgy szeretné őrizni Donatient, mint egy kalitkába zárt madarat? Amíg rácsok mögött tudhatja, nem kell félnie semmitől. Amíg ő egyedül van, megfosztva szabadságától, és egyes-egyedül magától függ, addig megkíméli attól, hogy féltékenynek kelljen lennie. Sőt, őrajta van a féltékenység sora. Nem írt-e legutóbb is őrjöngő leveleket, amelyekben a maga hűtlenségét hánytorgatja? Ezeket a leveleket örömmel olvashatja és nyugodtan mosolyoghat a tükrébe... Vallja meg az igazat, az pedig az, hogy bár szavakban vádol, szíve mélyén hálás nekem, tudva, hogy mindkettőnk közös érdeke férjének életfogytiglani fogva tartása.

RENÉE Ebből egyetlen szó sem igaz.

MONTREUIL Még akkor sem, ha tudván tudja, hogy kiszabadulása a maga azonnali újabb balsorsát jelenti?

RENÉE Mindent megteszek, hogy kiszabadítsam.

MONTREUIL Még ha tudja is, hogy az eredmény nem lehet más, csak korbács és pasztilla?

RENÉE Nem érdekel. Könyörgök, anyám, kész vagyok százszor, ezerszer megcsókolni a ruhája szegélyét. Ha egy módja van rá, szabadítsa ki Donatient.

MONTREUIL Különös! Azt mondja, hogy a szabadságát kívánja, nem akar elválni tőle, holott tudja, hogy azonnal szenvedni fog miatta. Ennyire szereti a szenvedést?

RENÉE A mostaninál már semmi se lehet rosszabb.

MONTREUIL Ha nem feledte el, amit már eddig elszenvedett, akkor igaza is lehet. Gondolja, hogy valódi jó érzés lenne magának, ha visszakapná a férjét? Igazán örülne neki?

RENÉE Ez lenne a legfőbb jó érzés, a legfőbb öröm, amit el tudok képzelni.

MONTREUIL *(komolyan)* És miféle jó érzés volna ez?

RENÉE Hogyan?

MONTREUIL Mi volna a természete ennek a jó érzésnek? A jellege?

RENÉE Hova akar kilyukadni? Ön szerint milyen jó érzéssel élhet egy hű feleség, amíg a férje nem szabad?

MONTREUIL Ne is említse többet a hűséget, kérem. Valahányszor kiejti a száján, bemocskolja ezt a szót. Azt kérdeztem, miféle jó érzést érezne, ha meg tudja mondani.

RENÉE Hát akkor megmondom. Arról a boldogságról van szó, amit akkor érzek, amikor egyedül vagyok a hajlékomban, ahol a férjem minden éjjel magamra hagy; arról, hogy elképzelem, amint a férjem tüzes üszköt tart egy megkötözött meztelen női test fölé, valahol egy jól fűtött szobában, míg én majd megveszek a hidegtől a La Coste-i kastélyban, egy téli éjszakán; arról, hogy tudom, az egyre sokasodó, és egyre véresebb botrányok úgy terülnek szét, mint a koronázási ruhák bíbor uszálya; arról a boldogságról, amit a várúr felesége érez, amikor szemét lesütve lépked a falusi utcácskák csurgói alatt; a szegénység boldogságáról és a szégyen boldogságáról... Mert csak efféle, és nem más jóérzés lesz a jutalmam, ha egyszer elérem Donatien szabadon bocsátását.

MONTREUIL Hazudik! Úgy tesz, mint egy kislány, akit csak a leckéje érdekel, közben pedig kétségbe ejti és üldözi az anyját. Jól tudom, hogy rejteget valamit. Mikor felfedeztem a valóságot, ünnepélyes fogadalmat tettem, hogy kitépem a lányomat ennek az embernek a karmai közül.

RENÉE Tulajdonképpen mit fedezett fel?

MONTREUIL Valamit, amit senkinek, még Anne-nak se mernék elmondani, mégpedig azt, hogy a maga hűsége, amely minden szavában ott hivalkodik, végül is csak féregrágta, poshadt, romlott gyümölcs.

RENÉE Nagyon kérem, ne csúfoljon tovább.

MONTREUIL Ahogy óhajtja. Mit gondol, az a bizalmas kémem, akit olykorolykor fel szoktam használni, mit láthatott a La Coste-i kastély ablakán keresztül, most négy éve karácsony éjszakáján?

RENÉE Most négy éve, karácsonykor?

MONTREUIL Maga persze nem emlékszik rá. Ha különleges esetről lenne szó, amely egyetlenegyszer fordult elő, emlékezete bizonyára megőrizte volna, csakhogy nyilván túl gyakran volt része ilyen élményekben ahhoz, hogy mindegyikre külön-külön emlékezzék.

RENÉE Most négy éve. Az utolsó karácsony, amit együtt töltöttünk Donatiennal. Akkor szökött meg a segítségemmel, s miután ide-oda utazgatott, hogy nyomát veszítsék, titokban visszatért La Coste-ba. Kemény tél volt, csak úgy süvöltött a misztrál. Zálogba kellett tennem a régi családi ezüstöket, hogy tüzelőt szerezzek. Karácsony méltó megünnepléséről szó sem lehetett.

MONTREUIL Hát nem is éppen karácsonyi ünnepség volt, amin részt vett. Tüzelő híján emberi testek tüzénél melegedtek. A szegénység és a zord idő ellenére volt elég pénzük arra hogy Lyonban felcsípjenek öt tizenöt-tizenhat éves lányt, akiket szolgálóként felfogadtak, meg egy fiút, állítólagos titkárt, akik aztán követték magukat La Coste-ba... Amint látja, mindennel tisztában voltam, a legkisebb részletekig, de szemet hunytam és pénzzel segítettem magukat. Kémem ezen az estén egy erkélyen helyezkedett el, ahonnan, a misztrállal dacolva is, megfigyelhette az ablakon keresztül a maguk vajmi szokatlan karácsonyestéjét. Nem meglepő, hiszen elzálogosította az ezüstneműjét, hogy tüzelőt vegyen: a kandalló annyira átizzott, hogy vörös fényben fürdette a park kopasz fatörzseit.

RENÉE Anyám!

MONTREUIL Hallgasson végig. A túlfűtött helyiségben Donatien mellén nyitott fekete bársonyköpenyt viselt és kilátszott fehér bőre. Az öt lány meg a fiatalember, mind teljesen meztelenül, kétségbeesetten futkosott ide-oda, könyörületért esedezve menekültek a korbács elől. De a hosszú, fekete szíj csak suhogott a levegőben, akár a kastély avítt eresze alatt röpdöső fecskék. Maga pedig...

RENÉE Óh! *(Kezébe temeti az arcát.)*

MONTREUIL Maga anyaszült meztelenen függött a mennyezetről, kezénél fogva a csillárhoz kötözve. A tűz fényében vércseppek csillogtak a testén, mint esőcseppek egy virágszáron, és lassan himbálódzott, kábán a fájdalomtól. A márki, korbácsával fenyegetőzve, megparancsolta a fiatalembernek, hogy tisztítsa meg a márkiné testét. A fiúnak, aki alig volt nagyobb egy gyereknél, fel kellett állnia egy székre, így kapaszkodott meg az eleven ingaórában. Ott a nyelvével mosta le *(nyelvet ölt)* a maga testének minden porcikáját. És nem csak a vért nyalta... *(Egy pillanatra elhallgat.)* Renée... *(Közeledik a hátráló Renée-hez.)* Renée...

Még közelebb megy hozzá. Renée még jobban hátrál. Nyakon ragadja a két kezével védekező Renée-t, aztán hirtelen elereszti.

MONTREUIL Ennyi elég is. Nem szükséges arra kényszerítenem, hogy megmutassa a testén a nyomokat. Az arca olyan fehér mint a gyolcs, egymaga is tanúsíthatja, hogy semmit se mondtam, ami ne volna igaz. Nem is tagadhatná.

RENÉE Pedig, anyám...

MONTREUIL Micsoda – pedig?

RENÉE Ez volt az egyetlen alkalom, esküszöm önnek, hogy ilyenre kényszerített és hitvesi hűségem parancsolta, hogy meghajoljak akarata előtt. Mindez egy olyan világnak a része, amelyet ön nem érthet meg.

MONTREUIL Már megint a „hűség". Ha a férje azt parancsolná, változzon szukává, azt is megtenné? S ha azt parancsolná, legyen féreg, csúszna-mászna? *(Zokogásban tör ki.)* Annyi bizonyos, hogy nem erre neveltem. De a férje eltévelyedése magát is eltévelyedésbe döntötte.

RENÉE A szégyen legmélyebb bugyrában semmi se marad az emberi együttérzésből. Az együttérzés tiszta víz, amelyet a mélyebb rétegek legcsekélyebb mozdulása is bemocskol... Jól beszélt anyám, és semmit se mondott, ami ne volna igaz. Mégsem tud semmit a dolgok mélyéről, amit pedig nem tud, attól nem is érezheti sértve magát. Anyai mivoltában semmi szánalmat nem érzek ön iránt.

MONTREUIL Ne tudnék semmit... Hogy érti ezt? Bebizonyítottam, hogy mindent tudok, a legkisebb részletekig.

RENÉE A leghalványabb fogalma sincs arról, mit képes végbevinni egy asszony, ha elhatározta, hogy hűséges hitves lesz. A jóhíre vagy a társadalom szabályai puszta árnyakká válnak a szemében, porrá a cipője talpa alatt.

MONTREUIL Minden nő ezt mondja, akit valami gazfickó elszédített.

RENÉE Donatien nem gazfickó. Inkább valamilyen küszöb önmagam és a lehetetlen, sőt talán Isten és önmagam között, küszöb, amelyet a sáros lábak, az utak tüskéitől vérző lábak bemocskoltak.

MONTREUIL Megint a képeivel meg a metafóráival jön. Amiken még Anne is nevet.

RENÉE Hát nem látja, hogy Donatient csak képekkel és jelképekkel lehet megközelíteni? Galamb ő, és nem oroszlán. Szőke fürtjei alatt hófehér kis virág, és nem mérges dudva. Ki ne rémülne el, ha látomásaiban megjelenik egy galamb,

vagy egy fehér virág, amint korbácsot tart a kezében?... Az után a négy évvel ezelőtti karácsony után elhatároztam, hogy jobban megértem és jobban meg fogom védelmezni, mintha egyszerűen csak segíteném. Ki akartam gyógyulni abból a hiúságból, amivel a hű hitves szerepében tetszelegtem, aki segít a férje megszöktetésében. S csak azért beszélek továbbra is hűségről, anyám, mert sikerült megszabadulnom attól a járomtól, amit általában hűségnek neveznek. Ama rettenetes éjszaka óta megszabadultam, igen, megtisztultam attól a pöffeszkedő gőgtől, ami a hűséget kíséri.

MONTREUIL A cinkosává lett?

RENÉE Igen. Egy galamb, egy aranyhajú kis fehér virág cinkosa lettem. A minden nőben ott rejtező fékezhetetlen vadállat felfedezte, hogy ő a hűség vadállata. De anyám csak ugyanolyan vadállat, mint a többiek.

MONTREUIL Életemben senki se merészelt ilyet mondani nekem.

RENÉE Mostantól kezdve majd mondom én, mondom, és újra mondom. Egy percre se szűnt meg a fogaival tépni, marcangolni Donatient.

MONTREUIL Maga megbolondult. Ez a szörnyeteg tépett engem a fehér fogaival.

RENÉE Aki semmivel nem rendelkezik, ami ezekhez a fogakhoz hasonlítana. Mije is van neki? Korbácsa, kése, kötele, az ember által kitalált ősi és örök kínzóeszközök. Nem sokban különböznek azoktól, amiket mi nők használunk, hogy kitűnjünk általuk: tükör, rizspor, festék, illatszerek. De önnek születésétől fogva tépőfogai vannak. Tépőfogak a kerek keblei. A combjai, amelyek a kora ellenére is megőrizték fényüket. Egész teste, tetőtől a talpáig, ragyogó páncélba van bújtatva, fel van fegyverkezve az álszentség dárdáival, egyformán képes leszúrni vagy megfojtani a feléje közeledőt.

MONTREUIL Elfelejti, hogy ezek a keblek szoptatták magát.

RENÉE Nem, jól emlékszem rájuk. Egy vér folyik mindkettőnkben, és a testünk is hasonlít egymásra. De a mellem nem olyan. Nem ismeri azokat az álszent formákat, amelyekbe a kényelem és az illendőség kényszeríti. Apám azért talált gyönyörűséget a kebleiben, mert önök előbbrevalónak tartották az illendőséget a szerelemnél.

MONTREUIL Megtiltom, hogy az apját gyalázza.

RENÉE Nem szeretné elveszíteni annak a szép életnek az emlékét, ahol még az ágyban is a társadalom szabályaihoz igazodtak. Szeretné újból érezni a kielégülést, amelyet a szeretett férfi hallatán érzett, aki feddhetetlen szenvedélyének dicséretét suttogta a fülébe. Olyanok voltak ketten, mint bármelyik zár a hozzáillő kulccsal; csak egymásba kellett fonódniuk, s menten kinyílt a gyönyör kapuja.

MONTREUIL Micsoda közönségesség!

RENÉE Azelőtt nagyon is szeretett össze nem illő kulcsokról és zárakról beszélni, meg kinevetni őket. „Ne legyünk amolyan csorba vagy rozsdás kulcsok, meg olyan zárak, amelyek csikorognak, valahányszor beléjük teszik a kulcsot", szokta volt mondani. A melle, a hasa, a combjai úgy tapadtak az illemtudáshoz, akár a pióca szívókái. Ez a házaspár a jóneveléssel, a jóerkölcsökkel, a jórenddel feküdt az ágyba, boldogan nyögdécselve közben. Az én szememben az ilyen magatartás a szörnyetegeké. Akárcsak a napi háromszoros bőséges étkezéssel, úgy táplálkoztak a megvetéssel és gyűlölettel, amelyet a rendből egy kicsit is kilépők iránt éreztek. Ha kinyitottak egy ajtót, erre volt a háló, arra az ebédlő, emitt a toalett, amott meg a konyha, és folyton-folyvást becsületről, jellemről, jóhírről meg hasonlókról gőgicsélve jártak-keltek a szobák között. Soha, még a legvadabb álmuk-

ban se képzelték, hogy lenyomhatják annak a fantasztikus ajtónak a kilincsét, amely a csillagfényes égre nyílik.

MONTREUIL Nem, mi igazán nem akartunk benyitni a pokol kapuján. Annyi bizonyos!

RENÉE A világ telve olyanokkal, akik megvetik azt, amit nem tudnak elképzelni. Mintha folytonosan függőágyban ringatóznának. Aztán, anélkül, hogy észrevennék, rézből lesz a mellük, rézből az ágyékuk, rézből a hasuk, csak úgy ragyog, ha egy kicsit kisikálják. Ön meg a magafajtájúak, ha meglátnak egy rózsát, azt mondják: „Milyen szép!." Ha meglátnak egy kígyót: „Milyen undorító!" És semmit se tudnak arról a világról, ahol rózsa és kígyó oly közel kerül egymáshoz, hogy éjszaka alakot cserélnek, s a kígyó orcája piros lesz, a rózsa pedig fényes pikkelyektől csillog. A nyulacskáról azt mondják: „Milyen kedves!" Az oroszlánról meg azt: „Milyen rettenetes!" De halvány sejtelmük sincs azokról a viharos éjszakákról, amelyeken eggyé válnak a közös vérontás révén. És éppígy nem tudják elképzelni azokat az éjszakákat sem, amikor, hasonlóképpen, a szentség az aljasság álarcát ölti magára, és viszont. Ezért akarják kiirtani az éjszakát, miután rézfejükkel annyit gúnyolódtak rajta. Pedig ha nem volna többé éjszaka, se ön, se a maga fajtája nem nyugodhatna békében.

MONTREUIL Hogy merészel úgy beszélni az anyjával, hogy a „maga fajtája"? Az egyetlen anyáról, akiből soha sem lehet még egy.

RENÉE Egyetlen és pótolhatatlan anyámról... De hiszen, ha nem csalódom, mindig azzal kérkedett, hogy olyan, mint a többiek, és tőlem mindig elvárta, hogy olyan legyek, mint minden más asszony. Ezek a többiek, ezek a mások, ez a maga fajtája!

MONTREUIL Maga szerint a nyulacska kedvessége, a varangy undorító külseje, az oroszlán rettenetes ábrázata, a róka ravasz pofája mind egy és ugyanaz, és eggyé válik az éjszakai vihar villámai között. Miért is ne? Csakhogy ezt a gondolatot egyáltalán nem maga találta ki, s a múltban nem egy nő a máglyán végezte, mert kifejezést adott neki. Akárcsak maga, ők is benyitottak azon a kapun, amely maga szerint a csillagfényes égre nyílik, és tettek is odakint egy lépést.

RENÉE Az a hibája, hogy mindent el akar rendezni, különböző szekrények különböző rekeszeibe; a kesztyűket az egyik fiókba, a zsebkendőket a másikba; így tulajdonít kedvességet a nyulacskának és undokságot a varangynak; és így rakta be Montreuilnét az erény fiókjába, Donatient pedig a vétekébe.

MONTREUIL Mindenki a természeténél fogva neki járó fiókra illetékes. Erről még csak vita sem lehet...

RENÉE Egy kis földrengés azonban könnyen fölboríthatja a fiókos szekrényt, és akkor ön egyszeriben a vétek fiókjában találhatja magát, Donatient pedig az erényben.

MONTREUIL Megkülönböztetett gonddal fogok ügyelni a földrengésre, és lakatot tétetek a fiókokra.

RENÉE Ha a tükörben megláthatná, milyen undorító, azt se tudná, melyik fiókba tegye magát. A Sade név elkápráztatta és a leányát feleségül akarta adni Donatienhez, most azonban, hogy a tűz az ön házára is át látszik terjedni, mindenáron vissza akarja vásárolni a lányát.

MONTREUIL Már eddig is megfizettem az árat, amivel visszavásárolhatom.

RENÉE Megtörtént már, hogy egyetlen fillért is költött volna arra, hogy kigúnyolják és megvessék?

MONTREUIL Ki az a futóbolond, aki ilyenekre költi a pénzét?

RENÉE Egyáltalán nem volna elégedetlen, ha visszaválthatna engem, ahogy egy prostituált váltja vissza a zálogba tett ruháit. Ön boldog és könnyű életről álmodik, és látni sem hajlandó, miből állnak a lét alapjai, és hol vannak a határai. Ellenkezőleg, rózsaszín függönyökkel vakítja meg az ablakait. Úgy fog meghalni, hogy csak egyetlen dologra lehet büszke, arra, hogy sohase érte sérelem azok részéről, akiket megvet. Az emberi büszkeség minden forrása közül ez a legalávalóbb és legnyomorultabb.

MONTREUIL Maga is meg fog halni egyszer.

RENÉE Csak másként, mint anyám.

MONTREUIL Természetesen. Nekem semmi kedvem elevenen megégettetni magam.

RENÉE Én pedig nem úgy akarok meghalni, mint egy kiszolgált kurva, aki arra gyűjt, hogy legyen miből tengetni öreg napjait.

MONTREUIL Kedvem lenne felpofozni, Renée.

RENÉE Ne tartóztassa meg magát. Csak aztán mit fog szólni, ha ütései alatt netán vonaglani kezdek a gyönyörtől?

MONTREUIL Oh! Amikor így beszél, az arca...

RENÉE *(egy lépést tesz)* Na, ki vele! Az arcom?

MONTREUIL *(felemeli a hangját)* ... félelmetesen hasonlít a Donatienére.

RENÉE *(nevet)* De hiszen Saint-Fond-né megmondta már: „Donatien én vagyok"!

HARMADIK FELVONÁS

1790 áprilisa. Tizenkét évvel a II. felvonás és kilenc hónappal a francia forradalom kitörése után.

MONTREUIL *(megöregedett)* Renée!

RENÉE *(hímez; haja megszürkült)* Tessék.

MONTREUIL Nem unatkozik?

RENÉE Nem. Nem különösebben.

MONTREUIL Tizenkét hosszú éven át annyit buzgolkódott, hogy meglátogassa Donatient a börtönben, soha nem fáradt volna bele, annyiszor vitt vagy küldött neki befőttet meg mindenféle elemózsiát, hogy végül is megváltozott magáról a véleményem, legalábbis az odaadását el kell ismernem. S a legkülönösebb az, hogy ez alatt a hosszú idő alatt sohase láttam unatkozni. Alig tért vissza az egyik látogatásról, máris a következőre gondolt, és úgy csomagolta az elemózsiás kosarakat, mintha kirándulásra vinné.

RENÉE Így van. Azért is, mert szenvedtem attól a gondolattól, hogy a férjem úgy találja, megöregedtem. Azt gondoltam, ha havonta egyszer-kétszer láthat, nem veszi észre annyira a múló idő nyomait.

MONTREUIL De most minden megváltozott. A törvény és az igazság, amelyben egész életemben hittem, a múlt hónapban meghalt, amikor az alkotmányozó gyűlés kimondta a királyi elfogatóparancsok hatálytalanítását, s a bolondok és bűnözők egyik napról a másikra elárasztják az utcákat... Azóta felhagyott a látogatásaival.

RENÉE Nincs többé értelmük. Már csak egy kicsit kell várnom. Donatien hazatérése rövid idő kérdése.

MONTREUIL Bizonyára igaza van. De úgy találom, maga is megváltozott.

RENÉE Nyilván azt akarja mondani, hogy fáradt lettem és öreg. De különben is, lehet-e nem változni egy ilyen rohamosan változó világban?

MONTREUIL Az én benyomásom inkább az, hogy akkor kezdett unatkozni, amikor a befőttes és zöldséges kosarak elkészítése helyett a hímzésre adta a fejét.

RENÉE Csak a tavasz az oka, anyám. Ez a párizsi tavasz, amelyet régente olyan türelmetlenül vártam, ez a tavasz, amely egyetlen éjszaka alatt borít el mindent, mint az áradás, úgy érzem, most már a másoké, nem az enyém. És azt gondoltam, hogy, nem érezve jól magamat a bőrömben – tudom jól, a korom miatt –, jobb ha félrehúzódom és megelégszem azzal, hogy a kézimunkámba hímezzem bele a tavaszt.

Belép Anne.

ANNE Mi történik itt? Charlotte ki se jön ajtót nyitni. Kérdés, nem azt hiszi-e, hogy ott a helye a csőcselék között, és nem fog-e velük tartani, ha megrohanják Versailles-t, kenyeret követelve.

MONTREUIL Micsoda sietség, Anne!

ANNE Csak el akartam búcsúzni önöktől. Vagy inkább megkérdezni, nem jönnek-e velünk.

MONTREUIL „Elbúcsúzni..." Egyetlen szó magyarázat nélkül? Először is, hova készül?

ANNE Velencébe, a férjemmel.

RENÉE *(felemeli a fejét, mormolva:)* Velencébe...

ANNE Nem, Renée. Semmi köze sincs a mi hajdani Velencénkhez. A férjem palotát vásárolt, és elhatároztuk, hogy odaköltözünk.

MONTREUIL Elhagynák itteni szép házukat, kivándorolnának, és lemondanának udvari tisztségeikről? De hát miért?

ANNE Ki tudja, mi vár ránk, ha késlekedünk. A férjem előrelátó ember. Azon a véleményen van, hogy az udvar folytonos kibúvói és ostoba félmegoldásai egyre veszélyesebbé teszik a helyzetet, és ki akar lépni az egészből, mielőtt minden még kockázatosabbá válik. Feltehetően tudnak arról, hogy Mirabeau gróf igyekezett meggyőzni a királyt, keressen külföldön menedéket, de Provence grófjának ellenkezése meghiúsította a tervet. A férjem, többekkel együtt, úgy gondolja, hogy őfelségének haladéktalanul távoznia kellene, amíg még lehetséges.

MONTREUIL De őfelsége ittmarad.

ANNE Ami a halogatást és a határozatlanságot illeti, ő történelmünk legnagyobb uralkodója.

MONTREUIL Meglehet. De ameddig ő itt van, én is itt maradok.

ANNE Ön igazán jó royalista! De a dolog egyáltalán nem nevetni való. Pillanatnyilag minden nyugodtnak látszik, de senki se tudhatja, mi történik holnap. Múlt éjjel a férjem szörnyű álmot látott, és végül is ez győzte meg arról, hogy emigráljunk. Azt álmodta, hogy a XV. Lajos tér vértóvá változott.

MONTREUIL Őrizzük meg ép eszünket a dolgok folyása előtt, és mielőtt átkelnénk, tekintsünk előbb jobbra is, balra is. Nekem az a benyomásom, hogy öreg napjaim még békésebbek is lehetnek azoknál, amelyek elmúltak. Ha apjuk életben volna, miatta kétség kívül okunk lenne a nyugtalanságra, de semmiképp se hihetem, hogy a tömegek, bármilyen hebehurgyák is, rátámadjanak egy ma-

gamfajta öregasszonyra. És most, ebben a felfordult világban, azzal se kell többé törődnöm, mit gondolnak az emberek a vejemről, egy gonddal kevesebb. Korunk azokat fogja kegyébe fogadni közülünk, akikben lesz elég egyensúlyérzék, nem hajlani sem egyik, sem másik oldal felé, és nem foglalni állást semmi és senki mellett.

ANNE Ha sokáig így beszél, könnyen Saint-Fond-né sorsára juthat.

MONTREUIL *(nevet)* Nem, azt igazán nem érdemeltem ki, hogy Saint-Fond-néhoz hasonlítsanak. Képesnek vél engem ilyen ragyogó halálra?

ANNE Éppen egy éve lehet, ugye? Az első marseille-i zendülések idején.

MONTREUIL Van valami igazság abban, amit összefecsegnek?

ANNE Vele kapcsolatban a legvalószínűtlenebb szóbeszédnek is megvan az esélye, hogy igaz legyen. Egyszóval, Saint-Fond-né, miután megcsömörlött Párizstól, Marseille-be költözött. Ott, esténként prostituáltnak álcázva, felkínálta magát a matrózoknak, akiket az utcán leszólított. Pompázatos lakást tartott fenn, és reggelenként hazatérve, ahogy mesélik, arcát és homlokát a kedveseitől kapott pénzdarabokkal szokta simogatni, majd ötvöst hívatott, hogy kirakassa azokat drágakövekkel. Azzal a szándékkal, hogy Párizsba visszatérve, ruháját telis-tele aggassa velük.

MONTREUIL Már távolról sem volt fiatal. Túlzottan kivágott ruha egyenesen katasztrofális lehetett volna. Hány pénzdarabra kellett szert tennie, hogy elég legyen egy olyan ruhához, amely kellőképp takarja a testét?

ANNE Egyik éjszaka kitört a zendülés. Prostituált-kosztümjében egy sötét utcasarkon állt, s amikor őt is magukkal akarták ragadni, csatlakozott a felvonuláshoz. S a csőcselékkel együtt énekelt egy bizonyos dalt.

Balról belép Charlotte, gyászruhában. Hallgatja.

MONTREUIL Tudom, melyik dalra gondol. „Ah! Ça ira, ça ira, ça ira... Les aristocrates à la lanterne..."

ANNE „Les aristocrates on les pendra..." Ezt énekelte Saint-Fond-né torkaszakadtából, a zendülőkkel együtt. De megérkezett a gárda, nagy túlerővel, az emberek úgy hulltak a csapások alatt, mint a bábuk, és Saint-Fond-nét halálra tiporták. Kora hajnalban a felkelők egy ablakdeszkára fektették a testét, úgy vitték végig a város utcáin, megkönnyezve azt, akit a nép istennőjének, csodálatos mártírnak neveztek. Alkalmi dalköltő is akadt, aki *A dicsőséges szajha* címen dalt komponált, ezt kórusban énekelték. Senki sem tudta róla, ki volt valójában.

Saint-Fond grófné teteme, mint egy kitekert nyakú csirke, a reggeli fényben háromszínű lett: a sérülésektől kék, a bőrétől fehér és a vértől piros. A napfény a vastag púder- és festékréteg alatt megvénült, hervatag testet leplezett le. A menet meglepve látta, hogy nem egy fiatal lány, hanem egy öreg asszony testét hurcolja. Diadala azonban ettől se csökkent.

A tollafosztott, megkopasztott, széttárt combú tetemet az utcákon át a tengerhez vitték. A Földközi-tengerhez, amelynek kékje attól olyan mély, hogy olyan ősi, s amelynek habjai egyesítik a születést a megsemmisüléssel. Mint tudják, ez volt a forradalom kezdete.

Rövid csend. Charlotte el.

RENÉE Szóval Velencébe utazik, a holt tengerhez.

ANNE *(megborzong.)* Nem tudna egy kicsit barátságosabb hangot használni? Azért utazunk el, hogy életben maradjunk.

RENÉE Magának hosszú évek óta más gondja sincs, csak a túlélés. De ha módja lesz rá, ne feledje el, hogy az csak valaki más kárára történhetik. Az a Velence, ahová nemsokára megérkezik, semmiben sem fog hasonlítani a régi Velencére. Maga képtelen az emlékezésre. Hiányzik hozzá a szál, amely egybefűzi azokat a részleteket, amelyek lényegesek az életben.

ANNE Igazán annyira ragaszkodnék hozzá, nővérem, hogy emlékezzek arra, ami volt? Ha egy nap eljön az idő, mikor számon kérik az emlékeinket, én gátlás nélkül fogok számot adni róluk. Egyszerűen csak nem szeretem, ha túlságosan elárasztanak. De kérdem, nem inkább maga lesz-e megfosztva tőlük? Maga reggeltől estig, születésétől haláláig mást se tesz, és mást se fog tenni, csak egy mozdulatlan hófehér falra bámul. S ezen a falon behatóbb vizsgálattal sötét vérfolyam és könnyzuhatag nyomait lehet felfedezni.

RENÉE Bizonyos, hogy sokáig fordítottam arcomat a létezés legalján nyugvó moccanatlan rétegek felé, amelyek a mélységben függőlegesen vesztegelnek a szem előtt. Ez volt a sorsom.

ANNE Azért mondom, hogy nincsenek emlékei. Csak a folytonos ismétlődés, az a maga osztályrésze.

RENÉE Az én emlékeim borostyánba kövült bogarak. Nem árnyak, amelyek megcsillannak egy pillanatra a víz színén, mint a magáéi. De azért igaza van. Engem mindig elárasztottak az emlékeim.

ANNE Ebből fakad a féltékenysége. Azért gyűlöl, mert az én emlékeim között felfedezhet két olyat, amellyel maga sohase bírt: Velencét és a boldogságot.

RENÉE A boldogság és Velence... Megint csak nem téved. De hát ezek nem olyan bogarak, amelyeket egy borostyáncsepp magába zárhat, így hát soha nem is vágytam rájuk.

ANNE Maga nem tud veszteni, nővérem.

RENÉE Nem erről van szó. A kor segítségével lassan-lassan rájöttem, mit is szerettem volna. Valamikor talán én is megkívántam ezt a két dolgot, hogy majd emlékezhessek rá: Velencét és a boldogságot. De az igazi emlékeim, a borostyánba zárt bogarak, nem Velencét, és nem a boldogságot idézik, hanem valami szörnyűt és rémületest, mindenesetre valami leírhatatlant, amire sohase vágytam, még legvadabb álmaimban se. De kezdem azt hinni, hogy beleütközve valamibe, amivel a legkevésbé sem akart találkozni, az ember néha rájön, hogy öntudatlanul épp erre vágyott a leghevesebben. Hogy ez az egyetlen, ami emlékezetessé válhatott számára, és érdemes arra, hogy a borostyán megőrizze. Az egyetlen emlék, amitől soha nem csömörlik meg az ember, még ha ezerszer idézi is fel magának.

MONTREUIL Ne legyen már ilyen ünnepélyes és bölcs, Renée. A kor meghozza a békés boldogságot is. Hiszi-e, hogy Donatien múlt heti levele egészen meghatott? Most, hogy szabadulása küszöbön áll, minden múltbeli sérelmét megbocsátja, még a tőlem származókat is. A börtönben barátokra tett szert a forradalmárok között, és kész közbenjárni náluk érdekemben, ha veszélyben forognék. Tökéletes a szerepcsere, ugye? De én már régóta észrevettem, ami az emberek többsége előtt rejtve maradt: hogy a márki jószívű, és lelke legtitkosabb rejtekét eredendő kedvesség tölti el.

RENÉE Tökéletes ellentéte annak a szavakban megnyilatkozó kedvességnek, amelyet maga hajdan csapdaként használt fel vele szemben.

MONTREUIL A magam kedvességében sohase bíznék, de életelvem az, hogy bízzak a másokéban, s ez általában meg is hozza gyümölcsét.

ANNE Az enyémben bátran bízhat. Ha nem is tud azonnal határozni, kérem, igyekezzék határozni még elutazásunk napja előtt, vagyis holnaputánig. Vagy engedje remélnem, hogy utánunk jön Velencébe.

MONTREUIL Köszönöm a kedvességét, nem fogom elfelejteni. De hagyjon még egy kis gondolkodási időt. Egy öregasszonynak sok idő kell, míg valamire elhatározza magát.

ANNE Csak addig ne várjon, amíg késő lesz.

MONTREUIL Ha érzem közeledni a veszélyt, el fogok utazni. Ebben a pillanatban azonban nem mondhatok magának mást: „A viszontlátásra."

ANNE Viszontlátásra hát, anyám. Viszontlátásra, nővérem.

RENÉE Viszontlátásra.

MONTREUIL Kívánok szerencsés utat, és kérem adja át a grófnak legmelegebb üdvözletemet.

ANNE Ezt fogom tenni.

MONTREUIL Charlotte!

Charlotte belép, majd kikíséri a távozó Anne-t. Rövid csend.

MONTREUIL Charlotte!

CHARLOTTE *(visszatér)* Igenis, asszonyom.

MONTREUIL A családjában, tudomásom szerint, nem történt haláleset. Miért visel gyászruhát?

CHARLOTTE Asszonyom...

MONTREUIL Azt hiszem, tudom is. Saint-Fond-né halálának első évfordulóján ki akarja mutatni hűségét volt úrnője emléke iránt, és imádkozni akar a lelki üdvéért, ugye így van? Helyeslem viselkedését. De azért szeretném, ha megmondaná, miért viseltet ilyen hűséggel egy olyan asszony iránt, akit azért hagyott el, mert nem szerette?

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL Folyton csak „igenis, asszonyom", ebből nem tudok meg semmit. A maga korában nem kellene úgy válaszolgatnia, mint egy süldőlánynak, aki most került ide faluról. Kilenc hónap telt el a Bastille bevétele óta, s mintha maga egyre hanyagabb és szemtelenebb lenne, ahogy a mi helyzetünk romlik. Először akkor tanúsított engedetlenséget, amikor a Saint-Antoine negyed nyomorultjai, kenyeret követelve, Versailles ellen vonultak. De hát, maga több mint húsz éve szolgál nálunk, gondolom, belekóstolt a jólétbe, és szép pénzt takarított meg a béréből. Különös lenne hát, ha a korgó gyomrú ordítozók seregéhez óhajtana csatlakozni. De még ha kedve támadna is, hamarosan kiderülne, hogy csak majmolja a népet, de nem tartozik közéjük, és végül csak lemészároltatná magát, mint Saint-Fond-né... Ugye, a helyébe képzeli magát, mikor ezt a felséges szélhámosnőt siratja?

CHARLOTTE *(meggyőződéssel)* Igenis, asszonyom.

MONTREUIL *(nevet)* Hát akkor tegye, amit akar. Gyászoljon, ameddig kedve tartja. Amíg csak hamis gyászról és hamis bánatról van szó, a fekete szín nem hoz balszerencsét.

CHARLOTTE Köszönöm, asszonyom.

MONTREUIL Csak még annyit mondjon meg, szerette-e a megboldogult Saint-Fond-nét?

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL Jobban, mint jelenlegi úrnőjét?

CHARLOTTE Igenis, asszonyom.

MONTREUIL Úristen! Hallott-e valaki hasonló választ a forradalom előtt? Az emberek megkótyagosodtak az őszinteségtől... De úgy hallom, látogatónk érkezett.

Charlotte el. Renée feláll. Belép Simiane báróné, Charlotte kíséretében. Apácaruhát visel.

MONTREUIL Simiane-né... Ez aztán a meglepetés!

SIMIANE *(nagyon megöregedett)* Valóban régóta nem láttam sem önt, asszonyom, sem Renée-t.

MONTREUIL Oly régóta, hogy kíváncsivá is tesz látogatásának célja felől.

SIMIANE Renée meghívására jöttem.

MONTREUIL Vagy úgy, Renée...

RENÉE Köszönöm, hogy eljött.

SIMIANE A húga éppen távozóban volt, mikor érkeztem. Úgy látszik, Itáliába készül.

MONTREUIL Azért jött, hogy távozását bejelentse.

SIMIANE Fogadja jókívánságaimat döntéséhez, Renée. Őszintén megmondom, előbb vagy utóbb, de ezt vártam öntől.

MONTREUIL Miféle döntéshez?

RENÉE Saját elhatározásomból nagy szívességre kértem Simiane-nét, anyám. Arra kértem, fogadjon be a kolostorába.

MONTREUIL *(meglepve)* Búcsút kíván mondani a világnak?

RENÉE Igen.

MONTREUIL Hogy az ördögbe... maga... Már megbocsásson, Simiane-né. Nagyon hálás vagyok jóindulatáért, de a lányom sorsáról van szó, s ez megérdemel részemről némi gondolkodást. Először hallok erről a tervéről. Mellesleg, a vejem is rövidesen hazatér.

SIMIANE Nagyon is jól megértem önt, és vissza is vonulok a szomszéd szobába, hogy nyugodtan eszmét cserélhessenek egymás között. *(Néhány lépést tesz, hogy balra távozzon.)*

RENÉE Kérem, várjon.

MONTREUIL Renée...

RENÉE Jobb, ha Simiane-né itt marad és végighallgatja beszélgetésünket, így valóban közös megegyezésre juthatunk. Húsz éven át élveztük hasznos tanácsait Donatien ügyében. Nincs előtte mit titkolnunk.

MONTREUIL Ez kétségtelen, de azért...

RENÉE *(Simiane-néhoz)* Nagyon kérem, maradjon, asszonyom...

SIMIANE Meghajlok a kívánsága előtt.

MONTREUIL Ha ketten kívánnak fellépni ellenem, minden gátlás nélkül fogok beszélni. Mindenekelőtt, asszonyom, lenne szíves megismertetni a lányom önhöz intézett kérelmének részleteivel?

SIMIANE Nem sokat tudok róla, de Renée a múlt hónap folyamán több ízben felkeresett, és különböző kérdésekről folyt köztünk a szó. Ígéretet tettem, hogy befogadjuk magunk közé, amennyiben úgy határoz, hogy véglegesen szakítani kíván a világi élettel.

MONTREUIL *(Renée-hez)* Azt jelenti ez, hogy elhatározása az alatt a rövid idő alatt született, mióta megszűnt Donatient látogatni, és hímezni kezdett?

RENÉE Nem. Inkább azt mondanám, hogy évek óta táplált homályos szándékaim egyszerre megértek és testet öltöttek.

MONTREUIL Épp akkor, amikor végre megtudtuk, hogy Donatien visszatér?

RENÉE Ez volt a vincellér utolsó taposása a szőlővel teli kádban. Az a vágyam, hogy a vallás kötelékébe lépjek, s az a másik, hogy viszontlássam férjemet, a legutóbbi hetekig párhuzamosan, és egyforma erővel kísértett. Valahányszor látogatóba mentem Donatienhez, mindig megfogadtam, hogy a következő lesz az utolsó alkalom, és aztán felveszem a fátyolt. A következő együttlétkor azonban elhatározásom megint szertefoszlott... De csak úgy, mint a folyómeder, amely minden áradáskor mélyül egy kicsit, még ha utána teljesen kiszárad is.

SIMIANE Isten kivetette önre a horgát, hogy az üdvözüléshez segítse. Isten hala volt ön, Istené, aki az emberek halásza. Mit számít, hogy a múltban újra meg újra elszakadt a csalitól, miután kapott rajta, mert mindig tudta, hogy egy napon úgyis kifogják, és mélységes vágy ébredt önben, hogy e világ vizétől csorgó pikkelyeit csillogtatva vergődjön és fickándozzon Isten tekintetének végtelen alkonyi derengésében. Istennek ezer szeme van, mindegyikből kémeket küld a világba, s ezek a király rendőreinél szigorúbb éberséggel vájkálnak az emberi lélekben. Végtelen türelemmel várakoznak. S mikor a lelkek maguktól belehullanak a csodálatos hálóba, fogják, s egy fénytől és örömtől ragyogó börtönbe vezetik őket.

Szégyellem bevallani, de csak most, miután megöregedtem, ezekben az utóbbi években jutottam el, annyira, amennyire, az isteni akarat megértéséhez. Azelőtt hivalkodtam a vallásossággal, de az a hiú beképzelés, amivel minden erény megtestesítőjének képében tetszelegtem magamnak, nem volt egyéb korlátoltságnál. Pirulnom kell, ha csak rágondolok. *(Ujjain számlálja.)* Igen. Igen, éppen itt, ebben a szalonban történt, tizennyolc évvel ezelőtt, egy őszi napon, hogy Saint-Fond-nétól hallottam Sade márki történetét. Tizennyolc év, tizennyolc hosszú esztendő múlt el... Emlékszem, Montreuilné sietségére, ahogy belépett, és gyötrelmétől még szebbnek látszott a szokásosnál. Renée, maga úti kosztümben volt, mert épp akkor tért haza La Coste-ból, és olyan áttetsző tisztaság ült az arcán, mintha a bánat csak úgy fénylene magából. Mindez olyan elevenen él bennem, mintha csak tegnap történt volna. Mintha csak a szempillantás alatt visszatérő idő úgy lopakodott volna be a szobába, végighurcolva benne minden holmiját, hogy a mi fülünk a selyme suhogására se figyelt fel.

De térjünk vissza arra a bizonyos napra. *(Montreuilnéhez:)* Némi zavarral adom tudtára, asszonyom, hogy kevéssel az ön belépte előtt, Saint-Fond-né — Isten legyen irgalmas a lelkének! — lovaglópálcájával hadonászva elmesélte nekünk Sade márki marseille-i viselt dolgait. Szinte megbűvölve a szörnyűséges történet káprázatától, és valami, a szó szoros értelmében démoni csábítástól, egyre csak hánytam a keresztet, de, be kell vallanom, a varázslat engem se hagyott érintetlenül.

Feltehetően ma is csak azért van módom e vallomás megtételére, úgy beszélve róla, mint valami kalandról, ami mással esett meg, mert közben közelebb kerültem Istenhez. És azzal is tisztában vagyok, hogy vereségemet éppen az az önhittség okozta, amivel a megtestesült lelki egyenességnek képzeltem magam. Nem Sade márki volt a hibás, nem is Saint-Fond-né, egyedül csak én magam, és a túlzott önbizalmam. Ha az ember megszabadul a gőgtől, az a tisztaság és becsületesség, amelyet magunknak tulajdonítottunk, egyszerű kis kaviccsá válik egy kiszáradt kőhalomban, és nem hagyjuk magunkat elkápráztatni más kavicsoktól, amelyek megcsillannak az alkonyat tüzében. Úgy vélem, Renée, maga is éppúgy megszabadult

ettől a zavartól, akárcsak jómagam. Azzal az árnyalatnyi különbséggel, hogy önnek százszor keményebb megpróbáltatásokkal kellett megküzdenie, mint nekem, és önmarcangolásai nem tűrnek semmiféle összehasonlítást.

MONTREUIL Most, hogy Renée megismerkedett az ön véleményével, szeretném, ha hallgatna az anyai szóra is, és odafigyelne valakire, akit, mint magamat, a társaság nevelt. Nekem pedig az a véleményem, hogy előbb rendeznie kellene a férje iránti tartozását, mielőtt lemondana a világról. Nincs miért sietni, ráér akkor felvenni az utolsó kenetet, amikor valóban eljön az ideje, hogy itthagyja ezt a világot. *(Simiane-néhoz, aki félbe akarja szakítani.)* Nagyon kérem, engedje folytatnom. *(Renée-hez.)* Mindnyájan tudjuk, miféle ember Donatien. De egyik pillanatról a másikra elhagyhatja a börtönt. Csak nem akarja ebben a pillanatban megtagadni tőle hitvesi kötelességeit?

RENÉE De anyám...

MONTREUIL Hallgasson végig. Ez alatt az utolsó tizennyolc év alatt egy percre se szűntem meg arra kérni, hogy szakítson vele, maga azonban mindig azt felelte, hogy ezt sohasem tudja megtenni. Álláspontunk mára tökéletesen megváltozott, s ez igazán meglep. Semmi ellenvetésem többé, hogy élete további részét az ő oldalán töltse el, ahogy olyan csökönyösen mindig is akarta. Hát akkor miért veszi most a fejébe, hogy felcsap apácának? Továbbá: a Donatiennel kötött házasságának köszönhető rokoni kapcsolatunk a királyi házzal súlyos teherré vált abban a különös korban, amelyben most élünk, és egyenesen veszedelmessé is válhat. Nem minden érdek nélkül javasolom hát, hogy e veszély elhárítása végett is, vegye fel újra a házastársi kapcsolatot. Mert az ő szempontjából ez a világfelfordulás kedvező, és neki új élet lehetőségét kínálja. Maga elég sokat tett érte, hogy hálás legyen, és ezt a hálát el is kell fogadnia.

RENÉE Inkább anyám volt az, aki minden jutalmat megérdemel azért, amit érte tett.

MONTREUIL Remélem is. Tulajdonképpen nem rossz fiú. Biztosra veszem, egy napon azt is meg fogja érteni, hogy minden fortélyommal csak az ő javát akartam szolgálni.

RENÉE De azért inkább a magáét szolgálta...

MONTREUIL Látta már valaha is, hogy a magam érdekét kerestem? Amit tettem, csakis Sade márki házának becsületéért, jó hírének, és mellékesen a magáénak, megőrzéséért tettem. De abban a káoszban, amelybe most kerültünk, egy ház becsületének vagy jó hírének immár semmi fontossága sincs. Ma már semmink se maradt, amit érdemes volna védeni; Donatien büntetlenül visszanyerheti szabadságát, teheti, amit akar, szabadon használhatja a korbácsot, és kínálgathatja a pasztillákat, amikor csak kedve tartja. Ki vetheti szemére az efféle szeszélyeket, mikor egy egész nemzet számára a szabadosság és az erőszak lett a törvény?

Nézze, Renée, én a legkevésbé sem szűntem meg férjét javíthatatlan gazembernek tekinteni, de hát a bűnözők, őrültek és nyomorultak lettek az utca királyai. Donatien pedig e három egyikétől sem idegen. Lehet, hogy családunk neki köszönheti majd megmenekedését.

RENÉE Ha jól értem, ki akarja őt használni.

MONTREUIL Természetesen, és ehhez kérem a maga segítségét. Ismétlem, az általános vélekedés ellenére, nagyon jó szíve van.

SIMIANE Nagy, ártatlan szemeivel és szőke fürtjeivel, Donatien elragadó gyerek volt. Rossz tréfái után maga volt a megtestesült szelídség. Sose felejtem el élénk tekintetét, amely olyan volt, mint egy surranó kis zöld gyík a tavaszi mezőn.

MONTREUIL *(Simiane-néhoz)* Kérem, ön is hallgasson meg, asszonyom. Azt

is lehetségesnek tartom, hogy ebben a forradalmi hajcihőben a nép tapsolni fog Donatien gátlástalan viselkedésének, és rendhagyó voltában valami tiszteletre méltót is talál. Lehetségesnek tartom, hogy a tettei által keltett botrány ártatlansága bizonyítékának látszik majd, s a királyi börtönökben töltött rab-évei nagyobb dicsőséget hoznak számára, mint akármely kitüntetés. Mikor a társadalmi rend felborul, ez a törvény. Ha az aranyat megfosztanák rangjától, megláthatnák, micsoda nagy képpel pöffeszkedik a réz meg az ólom, az ezüstről nem is beszélve. Mert az ezüst, a réz és az ólom egyetlen dologban egyenlők, abban, hogy egyik sem arany... Ha Donatien okosan viselkedik, ő lehet az egyetlen arisztokrata, akit nem fenyeget a lámpavas. Bűnei menlevélül szolgálhatnak nemcsak neki, hanem egész rokonságának. Miközben senki sincs ma úgy kitéve a veszélynek, mint egy magamfajta asszony, aki feddhetetlen életet élt. Mindez semmit sem változtat azon, hogy Donatien az emberiség alja. De mikor a téboly uralkodik, igazolást nyer a kicsapongás és mindenfajta szertelenség.

Tudomásul kell venni, hogy Donatien bűnei, amelyektől annyit szenvedtem, apró vétekszámba mennek. Megkorbácsolni öt-hat ocsmány életű nőszemélyt... Számit az? Némi vért ontani... Számít? Holmi, még csak nem is mérges pasztillák elfogyasztására kényszeríteni ezeket a lányokat... *(Nevet.)* Számít az? És ha véletlenül meg talált volna ölni egyet-kettőt ezek közül a lányok közül, az talán többet számítana? Mindaz, ami ellen húsz esztendőn keresztül olyan állhatatosan küzdöttem, egyszerűen némi pajkosság volt.

SIMIANE Nem beszélhet így, asszonyom. Nem akarok bírája lenni módszereinek, de nagyra becsülöm az ön küzdelmét, amely éppen azért volt csodálatos, mert Donatien bűnei ellen irányult, és nem a személye ellen. Ha most minden érdemet elvitat ettől a küzdelemtől, ön is az ő uszályába kerül, és vakká válik Isten dicsősége előtt. A világ felfordulhat. De Isten akkor is éppoly világosan elválasztja benne a jót a rossztól, mint a gyerek, aki kaviccsal vonalat húz a kövezetre.

MONTREUIL Nem vagyok biztos benne, hogy ez a vonal nem vándorol-e állandóan, mint a dagály határvonala a parton, az árapály váltakozása szerint. Nem a hullámok töréspontjába helyezkedett-e Donatien, egyik lábával a vízben, kagylókat keresgélve? Nem vérszínű kagylókat, kötélként tekergő algákat, korbács formájú vékony halakat keresgélt-e?

RENÉE Anyám nézetei olyan közel kerültek Donatienéihez, hogy biztos vagyok benne, igen jól megértik egymást, ha hazatér.

MONTREUIL Elfáradtam, Renée. És félek, hogy a maga elhatározása is hasonló kimerültségnek tulajdonítható.

RENÉE És vajon kibe fáradt bele? Donatienbe, vagy önmagába?

MONTREUIL Nincs oka gúnyolódni. Nem volna itt az ideje, hogy ebben a kölcsönös kimerültségben közeledjünk egymáshoz, és egymásban keressünk enyhületet?

SIMIANE Édesanyja szemmel láthatóan úgy eltévedt a fájdalom világában, hogy szem elől tévesztette azt a köteléket, amely Istenhez fűzi. Segítenie kell neki, Renée.

MONTREUIL *(Renée-hez)* Semmi kedvem a segítségét kérni... A hírek szerint Donatien a vincennes-i várban bensőséges kapcsolatba került azzal a Mirabeau úrral, aki most nagy hatalommal rendelkezik. Igaz ez?

RENÉE Attól félek, inkább állandó viszályban álltak egymással...

MONTREUIL Szóval, eléggé bensőséges viszonyba kerültek ahhoz, hogy viszálykodjanak, akárcsak én magam Donatiennel...

RENÉE Ha a méltóságnak csak egy morzsája maradt önben, nem keres védelmet olyasvalakinél, akit azelőtt annyit üldözött...

MONTREUIL Mondtam, hogy a védelmét kérem? Szó sincs róla. Donatien maga írta nekem, hogy ha netán nehézségeim támadnának, kész közbenjárni az új kormánynál azok elsimítása érdekében.

SIMIANE Donatien ezt írta önnek? Micsoda nagylelkűség! A szőke gyermek visszatért elragadó tisztaságához. Sade márki úgy döntött, szeretni fogja ellenségeit és megbocsátja sérelmeit. Végre beismerte bűneit. A vértől sötét éjszaka után felragyogott a hajnal, és szívében szentelt fény ragyog. Most már világosan belelátok szándékaiba, Renée. Ön felfigyelt Donatienben e szent fény első jeleire, s azért határozta el a vallás felé tett lépését, hogy vele együtt közeledhessék e fény forrásához. Ha a márki tudomást szerez erről a nemes elhatározásáról, nem fog többé elfordulni a benne lakozó szent tűztől, hanem védelmezni és táplálni fogja, és, biztos vagyok benne, végül is követni fogja hitvesét a mindenség minden pontját beragyogó fény kellős közepéig. Ön a tisztaság mintaképéül szolgálhat a világ legtisztább asszonyainak is. Érdemes arra, hogy Isten jegyese legyen. Immár hosszú életem során sok asszonyt megismertem. De eggyel se találkoztam, akit méltóbban ünnepelhetnének a hűségéért, mint önt.

RENÉE Habár, asszonyom...

SIMIANE Mit mond?

RENÉE Valóban a fény győzött meg arról, hogy el kell hagynom a férjemet, és be kell lépnem a szent rendbe. De hogy is értessem meg önnel? Úgy érzem, az én fényem nem ugyanaz, amelyről ön beszél.

SIMIANE Nem ugyanaz...

RENÉE Az is szent fény volt, igen, de úgy érzem, más volt a forrása.

SIMIANE Mit beszél? A szent fénynek csak egyetlenegy forrása lehet.

RENÉE Semmi kétség. A forrása biztos ugyanaz volt. De valahol valamiről visszaverődött, és másként érkezett el hozzám...

SIMIANE *(nyugtalanul)* Mit akar mondani, honnan, és mi módon ért el önhöz?

RENÉE Pontosan nem tudnám megmondani, de akkor támadt homályos fogalmam erről a különös módon rám eső fényről, mikor egy szörnyű történetet olvastam, amelyet Donatien adott át a börtönben, s amelynek címe *Justine*. A kéziratokat, amelyeket rám bízott, általában rögtön biztonságba helyeztem anélkül, hogy beletekintettem volna. Nem tudom, ebbe miért lapoztam bele, ez volt az írásai közül az első, amit elolvastam.

Két nővérről van benne szó, az idősebbet Juliette-nek hívják, a másikat Justine-nek, szüleik halála után egyszerre belekerültek a világba. Merőben eltérően a szokásos regényektől, a fiatalabb lánytestvér, aki minden erővel őrizni igyekszik erényeit, a világ minden balsorsát elszenvedi, míg az idősebb, aki lelkesedéssel választja a bűn útját, olyan jólétnek örvend, amelyet szinte áldásnak kell neveznünk. Isten nem őt sújtja haragjával, hanem Justine-t, aki még meghalni is szerencsétlenül hal meg. A szegény, mindvégig ártatlan és szűz leány szakadatlan megalázás, kínzás és gyötrelem tárgya lesz. Levágják az ujját, kiverik a fogait, izzó vassal bélyegzik meg, korbáccsal verik, megerőszakolják, fogságban tartják. Végül is, mikor kivégzés előtt áll egy olyan bűn miatt, amelyet nem követett el, újra találkozik nővérével, Juliette-tel, aki segítségére siet. De a lány boldogsága nem tart soká. Lecsap az ég villáma és a lány rettenetes halált hal.

Donatien egyvégtiben írta ezt a könyvet a fogságban. Milyen okból és milyen céllal? Nem gondolja, Simiane-né, hogy ez a könyv a bűnös szellem műve?

SIMIANE Bizonyára az. Odáig alacsonyodni, hogy mások lelkét bemocskoljuk, nem lehet mentes a bűntől.

RENÉE Az ön véleménye szerint, mi súlyosabb vétek, prostituáltakat és koldusnőket vérontásra használni, vagy ehhez hasonló könyveket írni?

SIMIANE Mindkettő egyformán súlyos hiba. A testben való vétkezés gondolatban elkövetése nem különbözik ugyane véteknek a valóságban való elkövetésétől.

RENÉE Mi a helyzet egy olyan ember esetében, akit a társadalom, azzal, hogy börtönbe zárt, megakadályozott vétkei további elkövetésében, aki cselekvései szabadságától megfosztva, mindenestül a gondolatban való vétekre adja a fejét, s ennek alapján regényeket ír?

SIMIANE A kolostor törvénye szigorúbb, Renée, a társadalom törvényeinél. A kolostorban a tett és a gondolat egyaránt őrizkedik a vétektől, gyökerestül tépik ki a bűnt. Donatiennek a börtönben nem volt módja a rossz cselekedetekre, de gondolatban nem szakadt el a rossz gyökerétől.

RENÉE Nekem nem ez a véleményem. Mikor ezt a könyvet írta, Donatien egy másik világba helyezkedett, nem abba, amelyben én megismertem.

SIMIANE Azt akarja mondani, hogy a pokolba?

MONTREUIL Ok lehet-e nyugtalanságunkra, hogy valami ostoba, gyermekded regényt írt? Egykor, amikor meghallottam, hogy könyvet készül írni, a rémület környékezett, arra gondolva, hogy egy könyv a legrosszabb botránynál is rosszabb, lévén, hogy mindenütt és mindenki elolvashatja, míg a botrányt, némi elővigyázattal, el lehet fojtani... De azóta megváltozott a véleményem. Azt gondolom, hogy az ilyesféle könyveknek egyetlen mozdulattal fölébük lehet kerülni, egyszerűen a tűzbe kell vetni őket. S akkor minden következmény nélkül megsemmisülnek. A bűntény hatásai olykor soká megmaradhatnak. De az írott szóból, mihelyt megakadályozzuk, hogy a társadalom szeme elé kerüljön, semmi nem marad.

RENÉE A társadalom szeme elé... Csakhogy az én szemeim olvasták ezt a könyvet.

MONTREUIL Ami még csak egyetlen egy olvasót jelent, aki, mellesleg, azonos az író feleségével.

RENÉE Egyetlen egy személyt, aki különben is a szerző felesége... Milyen szegény kis hősnő e könyv hősnője, túl érzékeny és meglehetősen melankólikus természetű, és olyan gyengéd szíve van. Irgalmas és szemérmes nagy szeme, amely oly éles ellentétben áll kacér és ravasz nővérével, szűzies profilja, finom árnyalatú bőre, hajlékony termete, szelíden sóvárgó hangja – mintha csak Donatien annak a fiatal lánynak a portréját rajzolta volna meg, aki én voltam, mikor még nem is tudott rólam. Arra gondoltam, hogy egyenesen az én számomra írta ezt a történetet, egy nőről, akit sérelem sérelemre ér az erényessége miatt.

Emlékszik még arra a mondatra, anyám, amelyet szégyenletes összeveszésünk alkalmából mondtam önnek, tíz éve, ugyanebben a szalonban? Saint-Fond-nét követve, kijelentettem: „Donatien én vagyok!"

MONTREUIL Most is itt cseng a fülemben: „Donatien én vagyok!." Igen.

RENÉE Tévedtem. Nem így van. Sokkal közelebb jártam volna az igazsághoz, ha azt mondom: „Justine én vagyok!"

Miután a börtönben arra volt kárhoztatva, hogy gondolataira összpontosítson, és írást írásra halmozzon, Donatien végül is az elbeszélésébe zárt be engem. Minket, akik kívül vagyunk, minket börtönzött be ő. Életünk, szenvedéseink, törekvéseink, egytől egyig hiábavalók voltak. Egyes-egyedül csak azért éltünk, cseleked-

tünk, kiáltoztunk, sírtunk, hogy anyagot szolgáltassunk neki szörnyű regénye megírásához.

Ő pedig... Óh! e könyv olvasása közelebb vezetett ahhoz, hogy tisztázzam, mit is csinált fogva tartása alatt. A Bastille-t ugyan kívülről vették be, de ő rombolta le belülről, s még csak egy reszelőre se volt szüksége hozzá. Puszta erejével összezúzta börtönét. S csak azért nem szökött ki a romok alól, mert önszántából úgy döntött, hogy ott marad. Hosszas fáradozásaim, harcom, hogy segítsek neki a szökésben, minden közbenjárásom, hogy kieszközöljem számára a kegyelmet, ajándékaim a fegyőröknek és könyörgéseim a hatóságoknál, mennyi-mennyi elvesztegetett idő!

Ahelyett, hogy az alig megízlelt, máris elillanó testi gyönyör sekélyességét hajszolta volna, Donatien leronthatatlan katedrálist akart emelni a bűnnek. A gonoszság valóságos törvénykönyvének akarta alávetni ezt a világot, ahelyett, hogy egyszerűen bűnöket vagy rossz cselekedeteket követne el, mert jobban szereti az elveket, mint a tetteket, az örökkévalóságot befedő roppant éjszakát, mint a kéjes éjszakákat, a korbácsolás birodalmát, mint a megvesszőzött rabszolgákat. A rombolás dühe benne az alkotás szenvedélyévé változott. Valami leírhatatlan, de mélyen benne gyökerező indulat a gonoszság áttetsző, tisztán kikristályosodott formáinak adott életet.

Ezt a világot, amelyben élnünk adatott, anyám, Sade márki teremtette.

SIMIANE *(keresztet vet)* Miket beszél? Úristen!

RENÉE Minden vágyát teljesíteni szerettem volna. Lelki társa szerettem volna lenni, és testi rabszolgája. Azt reméltem, hogy örökké vele maradok. De az ő keze egyszerre vassá változott, és lekaszált engem. Elvesztette lelkét, vagy inkább, az a lélek, amely hasonlók írására képes, megszűnt emberi lélek lenni. Minden emberi érzelemtől megfosztott emberré vált, aki rácsok mögé zárja az emberek világát, maga pedig föl-alá sétál körülöttük, és a kulcsait csörgeti. Csak őnála vannak a kulcsok. Nem tudok többé a közelébe férkőzni. Már ahhoz sincs elég erőm, hogy a rácsok közt kinyújtsam felé a kezem, és irgalomért esedezzek.

S amíg itt áll börtönöm rácsai előtt, micsoda tündökletes fény sugárzik belőle! Ő a világ legszabadabb embere. Keze eléri az idő és a tér végső határait. Gonoszságot gonoszságra halmoz, aztán felhág ennek a piramisnak a tetejére, ahonnan egy újjal eléri az öröklétet. Donatien de Sade égig érő lajtorját épített.

SIMIANE Isten majd lerombolja ezt a lajtorját.

RENÉE Talán épp Isten választotta ki Donatient e lajtorja felépítésére. Szilárd elhatározásom, hogy kolostorba vonulok és hátralevő napjaimban azért fogok Istenhez fohászkodni, hogy így legyen!

MONTREUIL Tehát el van...

RENÉE Igen. El vagyok szánva. Még mindig.

MONTREUIL Akkor is, ha Donatien mindjárt itt lehet? Akkor is, ha, mint ahogy tizennyolc esztendőn keresztül várta, szabad emberként lehet itt?

RENÉE Mit sem változtat elhatározásomon. Donatien a legtitokzatosabb ember, akit valaha ismertem, fényt tudott kicsiholni a gonoszságból, és a szentség párlatává változtatott minden rárakódott mocskot. Nemes házának fegyverzetében misztikus lovaggá változott, aki zavaros, lila fényt vet környezetére. Fegyverzetének vér-rozsdás vasát nem arabeszkek, hanem rózsák, nem virágfüzérek, hanem kötelek díszítik; pajzsa az ő izzó vasával megbélyegzett nők bőrének égési sebeit tükrözi; ezüst sisakja emberi félelmek, fájdalmak és siralmak özönéből csúcsosodik ki; vérző kardját foga közé szorítva mondja el vitézi esküjét. Sisakja alól kigöndörödő fürtjeinek aranya glóriát von köréje, fegyverzete a haldoklók lehelle-

tétől elhomályosult tükör. Mikor páncélkesztyűjét lehúzza, hogy a meghódoltak homlokára tegye, kivillan fehér női kezeknél fehérebb keze, s a legnyomorultabb, legmegvetettebb emberek is bátorságra kapva, vidáman követik őt a hajnalok csatamezejére. Repülve száll az égi magasban. Szíve úgy ver ezüst páncéllal borított mellében, mintha előre jelezné a véres öldökléseket, a lakomákat, amelyek után a tivornyázók ezreinek teteme hever szerteszét, e mindeneknél csendesebb lakomákat. Jeges pengéje visszaadja a vértől áztatott liliomok fehérségét; vérrel befröcskölt hófehér ménje hajóorrként ficánkol alatta, és a reggel villámain át belehasít az égbe. Ekkor az ég meghasad, szent fényáradat patakzik a földre, és megvakítja, aki belenéz. Donatien talán csak e fény szelleme.

CHARLOTTE *(belép)* Sade márki áll a kapu előtt. Beengedhetem? *(Mindhárman hallgatnak.)* Beengedjem?

MONTREUIL Renée...

SIMIANE Renée...

RENÉE *(hosszú hallgatás után)* Mondja, Charlotte, milyennek látja a márkit?

CHARLOTTE Kint áll a kapu előtt. Bevezessem?

RENÉE Azt kérdeztem magától, milyennek látja.

CHARLOTTE A márki úgy megváltozott, hogy alig ismertem rá. Könyékben kifeslett, fekete posztózeke van rajta, s ingének nyaka olyan piszkos, már megbocsássanak, hogy először öreg koldusnak véltem. És hogy meghízott! Arca egészen kerek lett, és halottsápadt, teste úgy elhájasodott, hogy alig megy rá a ruha. Azt se tudom, befér-e az ajtón! Ideges pillantásokat vet ide-oda, és állkapcsa gyengén reszket. Motyogva beszél, és közben látni, hogy alig egy-két sárgult fog maradt a szájában. De azért teljes méltósággal mutatkozott be. Azt mondta: „Hát nem emlékszel rám, Charlotte?" Aztán, minden szót külön hangsúlyozva: „Én vagyok Donatien Alphonse François de Sade márki."

Mindhárman hallgatnak.

RENÉE Kérem, mondja meg neki, hogy távozzék. S még ezt tegye hozzá: „Sade márkiné soha többé nem akarja önt viszontlátni."

A SZERZŐ UTÓSZAVA

Tacsuiko Sibuszava *Sade márki élete* című könyvének olvasása közben merült fel bennem az az írói kérdés, hogyan hagyhatta el férjét Sade márkiné éppen abban a pillanatban, mikor az végre visszanyerte szabadságát, miután hosszú börtönélete alatt oly kitartó hűséggel viseltetett iránta. Darabom kiindulópontja ez a kérdés, a darab kísérlet arra, hogy e rejtélyre logikus választ keressünk. Az volt az érzésem, hogy e rejtély mögött valami nagyon is valóságos, bár nagyon kevéssé érthető ok rejlik, és Sade-ot ebben a vonatkozásrendszerben szerettem volna vizsgálni.

A darab címe ez is lehet: „Sade – női szemmel." Szükségképpen Sade-nénak kellett tehát adnom a főszerepet, és a témát erősítendő, csakis női szereplőkkel vettem őt körül. Sade-né a házastársi hűség megtestesítője; Saint-Fond-né az érzéki

vágyé; Anne, Sade-né húga a női naivságé és elvtelenségé; Charlotte, a szolgáló pedig a népi viselkedésmódé. Ezeket a különböző jellemeket a bolygók forgásának és keringésének módján kellett Sade-néhoz kapcsolnom; teljes mértékben tartózkodtam minden megszokott, triviális színi hatástól, és egyedül a dialógusokra bíztam a cselekmény hordozását; a drámának fogalmak összeütközése adja a formáját, az érzelmeket érvek ruhájába öltöztettem. Úgy véltem, látványnak elég lesz a szép rokokó kosztümök sora. És mindennek együttvéve egy matematikai pontossággal működő közeget kellett teremtenie Sade-né körül.

Ezzel kezdtem hozzá a darab írásához, hogy mindvégig sikerült-e eredeti tervemet követni, nem tudom. Abban azonban bizonyos vagyok, hogy a darab logikus következményeikig vezeti azokat az eszméket, amelyeket hosszú időn át a színházról kialakítottam magamnak.

Különösnek tetszhet, hogy egy japán író francia tárgyú darabot ír. Ennek oka az, hogy, mintegy visszafordítva, szerettem volna felhasználni azokat a képességeket, amelyeket a mi színészeink az idegenből fordított darabok előadása során szereztek.

Sok helyütt szándékosan hűtlen voltam a darab történelmi szereplői által átélt valósághoz, ezekre a hűtlenségekre azonban a színházról alkotott felfogásom kényszerített. Nyilván meg fogják bocsátani ezeket, annál is inkább, mert nem állt szándékomban történelmi drámát írni. A darab szereplői közül három, Sade-né, Montreuilné és Anne történelmi alak, a másik három a képzelet szülötte.

SOMLYÓ GYÖRGY fordítása

Icsieiszai Jositszuja (Japán, 1822–1866): A holland király